

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Linda Hautamäki

”Ja kaikki tahtoo rakastaa”

Kehitysvammaisten ihmisten seurustelusuhteet ja seksuaalisuus

Opinnäytetyö
Syksy 2021
SeAMK sosiaali- ja terveysala
Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Linda Hautamäki

Työn nimi: ”Ja kaikki tahtoo rakastaa”

Ohjaaja: Tiina Hautamäki

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 73

Liitteiden lukumäärä: 2

Ihmisiä, joilla on kehitysvamma, arvioidaan olevan Suomessa noin 50 000. Kehitysvammaisuus voi vaikuttaa kognitiiviseen, sosiaaliseen sekä fyysiseen toimintakykyyn. Toimintakykyjen haasteista huolimatta myös kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat läheisyyttä ja rakkautta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten kehitysvammaisten ihmisten seurustelusuhteita ja seksuaalisuutta määritellään ja minkälaisia ajatuksia kehitysvammaisilla ihmisillä itsellään on seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyen sekä miten toiminnallisia menetelmiä kehitysvammaisten seurustelusuhteista ja seksuaalisuudesta voisi kehittää.

Tutkimus on laadullinen, ja siinä on hyödynnetty toiminnallisia opinnäytetyön menetelmiä. Opinnäytetyön teoriaosuus alkaa kehitysvammaisuuden historiasta sekä kehitysvammaisuuden määrittelystä ja etenee aina opinnäytetyön pääteemoihin, eli seurusteluun ja seksuaalisuuteen.

Opinnäytetyöni yhteistyötahona toimi Kauhajoen toimintakeskus, Värkkööplassi, joka järjestää päiväaikaista toimintaa kehitysvammaisille asiakkaille. Opinnäytetyön aineistoa on kerätty pitämällä Värkkööplassin asiakkaille toimintahetki. Toimintahetki tarkoittaa ryhmätilaisuutta, jossa keskusteltiin seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista sekä tehtiin kirjallisia tehtäviä. Opinnäytetyön toimintahetkeen osallistui yhdeksän kehitysvammaista asiakasta.

Opinnäytetyön tuloksista kävi ilmi, että kehitysvammaiset asiakkaat tiesivät hyvin seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyviä asioita. On kuitenkin mainittava, että seksuaalisuuteen liittyvät teemat olivat hieman vaikeampia kuin seurusteluun liittyvät. Kehitysvammaiset asiakkaat tunnistivat hyvin myös omia oikeuksiaan.

Opinnäytetyön osana on kehitetty opas. Oppaassa on ohjeet siihen, miten toimintahetkeä voi pitää kehitysvammaisille asiakkaille. Oppaassa kuvataan vielä tarkemmin kaikki teemat ja tehtävät, joita hyödynsin Värkkööplassissa. Opas on tarkoitettu kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa työskenteleville, mutta sitä voi soveltaen hyödyntää myös muiden asiakasryhmien kanssa.

¹ Asiasanat: kehitysvammaisuus, seksuaalisuus, seurustelu, opas

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Bachelor of Social Services

Author: Linda Hautamäki

Title of thesis: "And everybody wants to love"

Supervisor: Tiina Hautamäki, PhD, Principal Lecturer

Year: 2021

Number of pages: 72

Number of appendices: 2

In Finland, it is estimated to be around 50 000 people with developmental disabilities. Developmental disabilities can affect the cognitive, social, and physical functional abilities. Despite the challenges of functional abilities, people with developmental disabilities need affection and love. The target of this thesis is to figure out how relationships and sexuality are defined among people with developmental disabilities, what their thoughts are regarding this, and how to develop functional methods from action moments.

This study is a functional thesis that has been carried out utilizing qualitative research methods. The theory part of this thesis presents the history of developmental disabilities and how they are defined, and continues all the way to the main themes of dating and sexuality.

The cooperation entity of this thesis was Kauhajoki activity center, Värkköoplasi, that arranges day-to-day activities for people with developmental disabilities. The material for this thesis was collected through an activity for developmentally disabled people. The activity was a group session where there was a discussion and written tasks about dating and sexuality. Nine participants attended it.

The results of this thesis indicate that customers with disabilities knew a lot about dating and sexuality issues. However, it should be mentioned that the themes associated with sexuality were slightly more difficult than those related to dating. Disabled customers also identified their own rights.

A guide has been developed as part of the thesis. The guide contains instructions on how to have an activity for developmentally disabled customers. The guide describes further all the themes and tasks that were used in Värkköoplasi. The guide is intended for working with developmentally disabled customers, but can also be used with other customer groups.

¹ Keywords: developmental disabilities, sexuality, dating, guide

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	1
Thesis abstract	2
SISÄLTÖ	3
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo.....	5
1 JOHDANTO.....	6
2 KEHITYSVAMMAISUUDEN HISTORIAA JA MÄÄRITTELYÄ.....	7
2.1 Kehitysvammaisuuden historia.....	7
2.2 Kehitysvammaisuuden määrittelyä.....	10
2.3 Kehitysvammaisuuden diagnosointi.....	11
2.4 Kehitysvammaisuuden syyt.....	12
2.5 ICF- ja ICD-10-luokitukset	14
3 KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN SEURUSTELUSUHTEET	15
3.1 Parisuhteen merkitys	15
3.2 Parisuhteen vaiheet	16
3.3 Perheen perustaminen	17
4 SEKSUAALISUUS JA SEN OSATEKIJÄT	19
4.1 Seksuaalisuus	19
4.2 Seksuaalisuuden portaat	19
4.3 Seksuaalinen hyvinvointi	21
4.4 Turvallisuus on seksuaalikasvatuksen lähtökohta	23
4.5 Seksuaalioikeudet kuuluvat jokaiselle.....	24
4.6 Biopolitiikka vallankahvana.....	24
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	26
5.1 Yhteistyötahon esittely ja toiminnallisen opinnäytetyön eteneminen .	26
5.2 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimustehtävät	28
5.3 Laadullinen tutkimus ja toiminnallinen opinnäytetyö.....	28

5.4 Toimintahetken toteutus	29
5.5 Analyysitavan kuvaus	38
5.6 Eettisyys ja luotettavuus	40
6 TULOKSET	41
6.1 Ihastuminen ja seurusteleminen.....	41
6.2 Seksuaalisuus ja seksuaalioikeudet.....	46
6.3 Omat oikeudet, omat rajat	51
6.4 Oppaan tekeminen.....	54
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	56
8 POHDINTA	60
LÄHTEET	66

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Kehitysvammaisuuden historia.....	9
Kuva 1. Tutustumisleikki.....	31
Kuva 2. Teron tarina.....	32
Kuva 3. Seurustelun sydän.....	33
Kuva 4. Seksuaalisuus.....	34
Kuva 5. Omat ja toisen oikeudet.....	35
Kuva 6. Minun rajat, sinun rajat.....	36
Kuva 7. Seksuaalioikeudet.....	37

1 JOHDANTO

Seksuaalisuus ja seurustelusuhteet ovat tärkeä osa ihmisen olemassaoloa riippumatta siitä, onko sinua luokiteltu vammaiseksi vai ei. Jokaiselle meistä yksilöllisen kehityksen ja elämässä pärjäämisen edellytys on tulla rakastetuksi ja arvostetuksi. Nämä elementit vaikuttavat kykyymme tuntea itsemme osaksi yhteiskuntaa ja perhettä, jossa elämme. (Chapman 2015, 15.)

Sosionomiopintojeni alettua olen tehnyt sijaisuuksia kehitysvammaisten asumisyksikköön silloin tällöin. Asumisyksikössä kohtasin ensimmäistä kertaa kehitysvammaisia asiakkaita ja tunsin, että tämä asiakasryhmä on minua varten. Ensimmäisen työharjoittelun tein erääseen toimintakeskukseen ja siellä silmäni avautuivat ensi kertaa sille, että myös kehitysvammaisilla ihmisillä voi olla seurustelusuhteita, yhteisiä asuntoja tai lapsia. Asumisyksikkömaailma yllätti minut täysin. En ollut koskaan aiemmin törmännyt näihin asioihin. Yllättyminen johtui myös osaltaan siitä, että asumisyksikössä, jossa olen työskennellyt, asiakkaiden toimintakyky on tasoltaan alempi.

Snellman kertoo, että usein ajatellaan, että vammaisilla ei saisi olla minkäänlaisia mielihaluja. Hän myös kuvailee, että iltaisin nukkumaan mennessä toivoo, että kainaloon voisi ottaa jonkun jota rakastaa. (Kieksi 2021.) Haluan, että opinnäytetyöni avulla voisin tuoda muillekin ihmisille ilmi sitä, että myös kehitysvammaiset tarvitsevat rakkautta ja tukea sen saavuttamiseen.

Opinnäytetyöni käsittelee kehitysvammaisten ihmisten seurustelusuhteita ja seksuaalisuutta. Opinnäytetyöni on toiminnallinen ja siinä on hyödynnetty laadullisia tutkimusmenetelmiä. Opinnäytetyöni alkaa teoriaosuudella, joka lähtee liikkeelle kehitysvammaisuuden historiasta ja etenee kehitysvammaisuuden määrittelystä ja diagnosoinnista aina opinnäytetyöni pääaiheisiin, eli seurustelusuhteisiin ja seksuaalisuuteen. Käyn seurustelusuhteita ja seksuaalisuutta teorian kautta läpi aloittaen termien avaamisesta ja perusasioiden selittämisestä. Teoriaosuuteen kuuluu myös käytännön kuvaaminen, eli miten kyseiset asiat näkyvät ja toteutuvat kehitysvammaisten ihmisten elämässä.

2 KEHITYSVAMMAISUUDEN HISTORIAA JA MÄÄRITTELYÄ

2.1 Kehitysvammaisuuden historia

Kehitysvammaisuuden historia on ollut julmaa, jopa todella raakaakin. Kehitysvammaiset ovat kokeneet paljon syrjintää, ja he ovat olleet läpi historian yhteiskunnan ”taakka”. Kehitysvammaiset ovat joutuneet kokemaan paljon vapauden riistoa, väkivaltaa ja jopa surmaamista. Ikävä kyllä, historiasta voi edelleen löytää samanlaisia piirteitä, mitä vielä nyky-yhteiskunnassammekin on, ja ne näkyvät esimerkiksi asenteissa. (Vehmas 2005.)

Vammaisuuden historiaa on voitu havainnoida Raamatun käsityksistä, joissa pohditaan vanhaa ja uutta testamenttia. Vanha testamentti ymmärtää vammaisuuden rangaistuksena, mikä johtuu synneistä. Jumala kuvataan kärsimyksen aiheuttajana, kun taas uudessa testamentissa jumalallisen koston tilalle tulee jumalallinen armo. Uuden testamentin mukaan vammaisuus ja synti eivät ole yhteydessä toisiinsa. (Vehmas 2005, 24–26.) Seuraavaksi koitti Antiikin Kreikan ja Rooman aika. Kreikassa vammaisuus nähtiin poikkeamana luonnonjärjestyksestä. Roomassa taas vammaisen lapsen syntymä oli merkki siitä, että lapsen vanhemmat ovat teoillaan suuttaneet jumalat. Vammaiset ihmiset olivat hylkiöitä yhteiskunnassa, ja kaikenlaiset mahdollisuudet elämään, osallistumiseen, liikkumiseen ja työhön olivat hyvin rajoitetut. Kykyä ajatteluun myös pidettiin ihmisen sosiaalisen sekä moraalisen aseman edellytyksenä. (Vehmas 2005, 34, 39–40.)

Keskiajalla monien sairauksien ja vammojen uskottiin johtuvan yliluonnollisista tekijöistä, ja hoitomenetelmät olivat siitä syystä myös hyvin uskonnollisia; pahoja henkiä yritettiin ajaa ihmisistä pois. Keskiajalla myös arabit perustivat ensimmäiset hoitolaitokset vammaisille ja näkivät vammaisuuden osana Jumalan luomistyötä. Hiljalleen yhteiskunta alkoi olla velvollinen pitämään huolta sairaista ja vammaisista. Keskiajalla myös perustettiin köyhäinlaitoksia, joihin laitettiin varsinkin mieleltään poikkeavat yksilöt. Laitoksissa täytyi järjestää töitä, mutta vapaus riistettiin. (Vehmas 2005, 41–42, 49.)

Valistuksen ja järkeisuskon, eli 1600–1700-luvun aikoihin arvostettiin John Locken (1632–1704) ajattelua. Locke oli englantilainen filosofi, joka keksi Locken jaottelun: idiootit ja hullut. Hänen mukaansa idiootit eivät pysty älylliseen järkeilyyn, kun taas hullut pystyvät, tosin

heidän ajatuksensa perustuvat vääristyneeseen todellisuudenkuvaan. Kehitysvammaisten kohtelu oli tämän myötä myös hyvin julmaa, koska idiotit nähtiin eläiminä. (Vehmas 2005, 50–51.) 1800-luvulla kehitysvammaisuudesta tuli yhteiskunnallinen kysymys ja siitä tuli myös leimaava ja häpeää aiheuttava asia. Vammaisille perustettiin paljon laitoksia, jotka haluttiin pois yhteisön näkyviltä. Poikkeavuuksien rankaisemisesta siirryttiin kuitenkin hoitoon ja kuntouttamiseen ja erityisopetus tuli osaksi yhteiskuntajärjestystä. Voimaan tuli myös rotuhygieniaooppi. (Vehmas 2005, 56–57.)

Sosiaalidarwinismi on perustana rotuhygieniaoopille. Sosiaalidarwinismi kuvaa ajattelutapaa, jonka mukaan keskeisin voima yhteiskunnan kehityksessä on taistelu eloonjäämisestä, jossa selviytyvät vain kaikista sopeutuvimmat. (Tieteen termipankki: hakusana sosiaalidarwinismi 2015.) Sosiaalidarwinismista siirrytään rotuhygieniaan, jonka perustajana pidetään Francis Galtonia (1822–1911). Hänen näkemyksensä mukaan ihmisten luontaiset kyvyt periytyvät jälkeläisille ja tarkkaan harkittujen lisääntymisstrategioiden avulla saadaan aikaan lahjakas ihmisrotu. 1900-luvulla alettiin myös puhumaan degeneraatiosta, mikä kuvastaa ihmiskunnan rappeutumista, eli ”tylsämielisten” korkeaa syntyvyyttä. Rotuhygieniaooppia alettiin käyttämään degeneraatiota vastaan. Sitä käytettiin positiivisella tavalla, mikä keskittyi ”lahjakkaiden” yksilöiden lisääntymiseen valistuksen, kasvatuksen ja propagandan avulla. Negatiivisen rotuhygienian käyttö oli kuitenkin suurempaa. Siinä kyse oli muun muassa avioliittokielloista, eristämistä, sterilisoinneista ja surmaamisista. (Vehmas 2005, 65–67.)

Suomessa perustettiin 1900-luvulla ensimmäinen valtion ylläpitämä tylsämielisten laitos, joka eristi yhteiskunnalliset uhkat. Vuonna 1935 hyväksyttiin sterilisointilaki, jolla pyrittiin estämään vajaamielisten lisääntyminen. Lain piiriin kuuluivat myös sellaiset, joilla oli ”luonnoton sukuvietti”. Pakkosteriloinnista luovuttiin Suomessa vasta vuonna 1970. (Vehmas 2005, 70.)

Voidaan siis todeta, että kehitysvammaisuuden historiassa on ollut paljon julmia käytäntöjä, kieltoja ja rajoituksia. Myös se, miten kehitysvammaisuutta on määritelty, on ollut hyvin alkeellista. Kuviossa 1 käyn vielä läpi kehitysvammaisuuden historian yhteenvedon muodossa. Kuvioon olen käyttänyt lähteenä Vehmaksen teosta *Vammaisuus*. Kuvio etenee kronologisessa aikajärjestyksessä 1–6.

1. VAMMAISUUS RAAMATUSSA	2. ANTIIKIN KREIKKA JA ROOMA
<ul style="list-style-type: none"> • Vanha testamentti: vammaisuus nähtiin rangaistuksena, mikä johtui synneistä. • Uusi testamentti: synty ja vammaisuus eivät ole kausaalisuhteessa toisiinsa. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vammaiset ihmiset olivat antiikin aikaisessa yhteiskunnassa hylkiöitä. Mahdollisuudet elämään olivat hyvin rajoitetut.
3. KESKIAIKA	4. 1600-1700 LUKU
<ul style="list-style-type: none"> • Monet sairaudet ja vammat uskottiin johtuvan yliluonnollisista tekijöistä. • Köyhäinlaitoksiin laitettiin varsinkin mieleltään poikkeavat yksilöt, siellä tuli järjestää heille töitä, mutta samalla vapaus riistettiin. 	<ul style="list-style-type: none"> • Locken jaottelu: idiootit ja hullut. Idiootit eivät pysty älylliseen järkeilyyn, hullujen järkeily perustuu vääristyneeseen todellisuudenkuvaan. Idiootit nähtiin eläiminä ja tätä kautta kehitysvammaisten kohtelu oli toisinaan todella raakaa.
5. 1800-LUKU	6. 1900-LUKU
<ul style="list-style-type: none"> • Vammaisia varten perustettiin monia laitoksia, pois yhteisön näkyviltä. • Positiivinen rotuhygieniaooppi: kasvatus-, valistus-, propagandatyö, "lahjakkaiden" yksilöiden kannustus lisääntymiseen. • Negatiivinen rotuhygieniaooppi: avioliittokiellot, eristäminen, sterilointi, surmaaminen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Suomessa perustettiin ensimmäinen valtion ylläpitämän tylsämielisten laitos. • 1929 Suomessa avioliittolaisissa pidettiin epileptikkoja ja kehitysvammaisia esteenä avioliitolle ja lisääntymiselle. • 1935 Suomessa hyväksyttiin sterilointilaki. Pakkosterilointi loppui vasta 1970-luvulla.

Kuvio 1. Kehitysvammaisuuden historia. (Vehmas 2005, 39–70).

Kehitysvammaisten ihmisten seksuaalisuutta rajoitettiin historiassa paljon muun muassa pakkosterilisaation avulla. On hyvin hämmentävää, että pakkosterilisaatiolaista luovuttiin Suomessa vasta 1970-luvulla. Onneksi tilanne 1970-luvulta on muuttunut parempaan suuntaan, ja toisinaan kehitysvammaiset ihmiset voivat saada tukea oman seksuaalisuutensa ilmentämiseen.

2.2 Kehitysvammaisuuden määrittelyä

Nykyisin kehitysvammaisuus määritellään siten, että henkilöllä on vaikeus ymmärtää ja oppia uusia asioita. Kehitysvammaisuus voi olla lievää, jolloin henkilö tulee toimeen itsenäisesti melko hyvin ja tarvitsee tukea ja ohjausta vain joissain asioissa. Jos kehitysvammaisuus on vaikeaa, ihminen tarvitsee jatkuvasti tukea ja huolenpitoa. Syyt kehitysvammaisuuteen voivat olla moninaisia; perintötekijät tai esimerkiksi odotusaikana kohdatut ongelmat. Kehitysvammaisuus voi johtua myös esimerkiksi synnytyksen aikaisesta hapen puutteesta, lapsuusiän onnettomuudesta tai sairaudesta. Alkoholin käyttö raskausaikana lisää myös riskiä aiheuttaa lapselle kehitysvammaisuutta tai oppimisvaikeuksia. Suomessa kehitysvammaisia on arviolta 50 000. (Kehitysvammaliitto, [viitattu 22.1.2021].)

Kehitysvamma voi tarkoittaa monia eri asioita, ja vamman aste vaihtelee vaikeasta kehitysvammasta lievään oppimisvaikeuteen. Uusien asioiden oppiminen, ja niiden käsitteellinen ajattelu on kehitysvammaisille ihmisille haastavampaa kuin muille. Älykkyys on vain yksi osa ihmisen persoonaa, ja elämäkokemukset, kasvatus, oppiminen sekä elinympäristö vaikuttavat siihen, millaisia ihmisiä meistä kasvaa. Jotta kehitysvammaiset ihmiset voisivat elää tasa-arvoista ja hyvää elämää yhteiskunnassamme, tarvitsevat he ohjausta, tukea ja erilaisia palveluja. Arkea helpottavia palveluja voivat olla esimerkiksi ympäristössä liikkumiseen tarkoitettut palvelut, omatoimisuuteen sekä sosiaalisiin taitoihin liittyvät palvelut ja terveyteen ja turvallisuuteen kuuluvat palvelut. Yksilöllisesti suunniteltu, kehitysvammaisen ihmisen tarpeisiin ajateltu tuki auttaa heitä elämään luontaista, itsenäistä ja hyvää elämää. (Tietoa kehitysvammasta 22.7.2017.)

Parekhin (2017) mukaan kehitysvammaisuus on elinikäistä, mutta aikainen ja jatkuva puuttuminen asiaan parantaa henkilön toimintakykyä ja antaa mahdollisuudet menestyä elämässä koko eliniän ajan. Taustalla olevat geneettiset, lääketieteelliset ja sen hetkiset olosuhteet vaikuttavat kehitysvammaisen henkilön elämäntilanteeseen.

AAIDD eli American Association of Intellectual and Developmental Disabilities määritelmä luonnehtii kehitysvammaisuuden olevan rajoitteita niin älyllisessä kuin adaptiivisessa käyttäytymisessä. Rajoitukset ilmenevät sekä käytännöllisissä, sosiaalisissa kuin

käsitteellisissäkin taidoissa. Tällainen vammaisuus on alkanut ennen kuin henkilö on täyttänyt 18 vuotta. (Kehitysvammaisuuden määritelmiä 4.9.2017.)

AAIDD:n määritelmän lähtökohtana on toimintakyky. Adaptiivinen käyttäytyminen tarkoittaa erilaisia käsitteellisiä, sosiaalisia sekä käytännöllisiä taitoja. Käsitteellisiä taitoja ovat muun muassa äidinkielen puhuminen ja sen ymmärtäminen, lukeminen, kirjoittaminen, rahan ymmärtäminen sekä aikakäsitteiden hallitseminen. Sosiaalisia taitoja ovat muun muassa kyky muodostaa ihmissuhteita sekä ylläpitää niitä. Tilannetaju, vastuullisuus, lakien ja sääntöjen noudattaminen ja omasta turvallisuudesta huolehtiminen ovat myös tärkeitä sosiaalisia taitoja. Käytännöllisiä taitoja, ovat esimerkiksi hygieniasta huolehtiminen, asuminen, liikkuminen sekä työnteko. Ihminen tarvitsee näitä taitoja jokapäiväisessä elämässä. Älyllisiin toimintoihin viittaaminen sisältää henkilön yleisen henkisen suorituskyvyn, joka sisältää muun muassa päättelykyvyn eli kyvyn tehdä havaintoja omasta itsestään sekä ympäristöstään ja tehdä niistä johtopäätöksiä. Ongelmien ratkaisukyky on taitoa osata määrittää, mistä on kyse missäkin tilanteessa ja mitä täytyy tehdä, jotta tilanteesta selviytyy. Asiayhteyksien ymmärtäminen ja kokemuksista oppiminen on kykyä pitää useampaa asiaa mielessä samanaikaisesti, sekä kykyä oppia ja muistaa tärkeitä oppimiskokemuksia. Oman toiminnan suunnittelemisen vaatii keskittymiskyvyn osaamista ja kykyä pysyä asiassa, vaikka ympärillä olisi häiriötekijöitä. Tärkeää on myös olennaisen ja epäolennaisen asian erottelun taito, sekä tehtävien osittamisen kyky. (Kehitysvammaisuuden määritelmiä 4.9.2017.)

2.3 Kehitysvammaisuuden diagnosointi

Jos lapsella epäillään kehityksen viivästyä, lapsi tarvitsee aina erikoissairaanhoidon tutkimuksia. Yleensä kehitysvamma diagnosoidaan kouluikään mennessä. Diagnoosissa käytetään erilaisia tutkimuksia, kuten kuvantamista, geneettisiä ja aineenvaihduntatutkimuksia. Lääkäri selvittää näiden menetelmien kautta kehitysvammaisuuden syitä, ja lisäksi neuropsykologi arvioi vamman vaikeusastetta. (Terveyskylä 31.10.2017.)

Kehitysvammaisuuden diagnosointi vie aina runsaasti aikaa, eikä diagnosoinnin tekoa kannata viivästyttää, sillä diagnoosin avulla kehitysvammainen henkilö saa erilaisia etuuksia

ja palveluita, jotka tukevat häntä arjessa. Diagnoosia ei voida antaa yhden tutkimus- tai testauskerran perusteella, vaan lasta tulee seurata laaja-alaisesti, monipuolisesti sekä monesta eri näkökulmasta, jotta voidaan tarkastella, miten lapsen kehitys etenee. Seurantaan tarvitaan ainakin vuoden mittainen aika, toisinaan pidempikin. Diagnoosi tehdään moniammatillisesti, ja siinä ovat yleensä mukana lääkäri, psykologi, sosiaalityöntekijä, terapeutit, opettajat, kasvattajat sekä lapsen vanhemmat ja muu lähipiiri. Diagnoosiin tarvitaan muun muassa lääketieteellinen tutkimus, psykologin tutkimus, laaja-alaiset toimintakyvyn arvioinnit, sekä runsaasti tietoa lapsen lähipiirin elämäntilanteesta, jotta voidaan kartoittaa erilaisten tukipalveluiden tarpeet arjessa selviytymisen tueksi. Kehitysvammaisuuden toteaminen vaatii paljon tietoa eri lähteistä, esimerkiksi päiväkodin ja koulun havainnot lapsen osaamisesta, oppimisesta ja kehityksestä ovat ensiarvoisen tärkeitä. (Kehitysvammaisuuden diagnoosi 25.5.2018.)

2.4 Kehitysvammaisuuden syyt

Åbergin (2021) mukaan noin 1 % väestöstä kärsii älyllisestä kehitysvammaisuudesta, jonka asteisuus vaihtelee. Älyllinen kehitysvammaisuus jaetaan lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään älylliseen kehitysvammaisuuteen. Älyllisessä kehitysvammaisuudessa keskushermostoon on syntynyt kehityshäiriö. Noin 5 % kehitysvammaisuuden syistä johtuu perinnöllisistä tekijöistä, noin 30 % sikiöaikaisista häiriöistä, noin 10 % raskauden tai synnytyksen aikaisista haasteista, kuten esimerkiksi äidin runsaasta alkoholin käytöstä, noin 5 % lapsuudessa koetuista erilaisista infektioista, kallovammoista tai myrkytyksistä ja noin 15–20 % muista erilaisista psykiatrisista vaikutuksista tai ympäristöstä johtuvista tekijöistä, kuten äärimmäisen vaikeista olosuhteista lapsuudessa. Noin 30–40 % älylliseen kehitysvammaisuuteen johtavista syistä ovat tuntemattomia.

Kehitysvammaisuus ei ole sairaus, vaan se on oire tai oirekokonaisuus. Lääketiede käsittää kehitysvammaisuuden olevan oire aivojen toiminnan häiriöstä. Oire on elimistön poikkeavan toiminnan merkki. Jos kyseessä on oirekokonaisuus tai esimerkiksi syndrooma, se sisältää monia useita oireita, jotka yhdessä muodostavat kokonaisuuden. Esimerkiksi Downin oireyhtymässä kehitysvamma on pääoire oirekokonaisuudessa. Erilaiset oireet, jotka esiintyvät kehitysvammaisuudessa johtuvat isoaivojen kuorikerroksen poikkeavasta toiminnasta. Koska aivoissa on useita eri alueita, jotka säätelevät eri toimintoja, voi

kehitysvammaan liittyä muitakin kuin älykkyyttä heikentäviä häiriöitä. Näitä oireita kutsutaan liitännäisoireiksi. Liitännäisoireita voivat olla muun muassa liikkumisen kömpelyys, haasteet kommunikoinnissa ja muu poikkeava käytös. Isoavokuoren laajuus sekä sen sijainti vaikuttavat kehitysvamman ilmenemisen muotoon. (Lääketieteellinen näkökulma 16.9.2020.)

Huttunen (2018) esittää, että on kyse älyllisestä kehitysvammaisuudesta, jos lapsen tai aikuisen älyllinen suoriutuminen on keskitasoa merkittävästi huonompaa. Älykkyydosamäärä (ÄO) on noin 70 tai vähemmän yksilöllisesti tehdyissä älykkyysteisteissä. Keskitasoa huonomman älyllisen suoriutumisen lisäksi lapsi tai aikuinen kärsii usein sosiaalisista ongelmista, esimerkiksi sosiaalisesta viestinnästä, haasteista arjen tavallisissa askareissa, koulussa sekä harrastuksissa käymisestä. Älyllinen kehitysvammaisuus alkaa joko lapsuudessa tai nuoruudessa ennen aikuisikää. Lievässä älyllisessä kehitysvammaisuudessa älykkyydosamäärä (ÄO) on 50–69, keskivaikeassa kehitysvammaisuudessa (ÄO) on 35–49, vaikeassa kehitysvammaisuudessa (ÄO) on 20–34 ja syvässä älyllisessä kehitysvammaisuudessa (ÄO) on alle 20. Älyllisessä kehitysvammaisuudessa keskushermostoon on syntynyt kehityshäiriö.

Cunningham ja Glenn (2004, 335–361) haastattelivat teemahaastatteluissa nuoria, joilla oli diagnosoitu Downin syndrooma, sekä heidän vanhempiaan. Haastatteluissa kävi ilmi, että nuoret harvoin tunnistivat olevansa vammaisia, ja vielä harvemmin he olivat tietoisia tai ilmaisivat sanallisesti tullessa leimatuksi. Omat kokemukseni työelämästä ja työharjoitteluista kehitysvammaisten henkilöiden kanssa ovat mielestäni osoittaneet sen, että he elävät omaa elämäänsä, eikä tuo vammaisuuttaan esille mitenkään erityisesti, kuten Cunninghamin ja Glennin haastatteluissakin kävi ilmi. Jokaisella heistä on oma arki ja rytmi, niin kuin meillä kaikilla. Jokaisella meistä on myös yksilölliset seksuaaliset halut ja tarpeet sekä oma käsitys siitä, minkälaisia asioita parisuhteelta haluaa. Jotkut haluavat paljon läheisyyttä ja yhdessä oloa, kun taas toiset voivat elää esimerkiksi avoimessa suhteessa, tavaten myös toisia ihmisiä.

2.5 ICF- ja ICD-10-luokitukset

ICF on Maailman terveysjärjestö WHO:n toimintakykyluokitus vuodelta 2001. Luokituksessa on kyse henkilön toiminnallisesta terveydentilasta. WHO:n ja ICF:n tavoitteena on soveltaa vammaisuuden sosiaalista mallia sekä lääketieteen biopsykososiaalista teoriaa huomioiden lääketieteen käsitejärjestelmän sekä erilaiset toimintaperiaatteet. (Yhteisömedia 13.12.2012.) ICF:n avulla voidaan selvittää yksilöllinen sekä laaja-alainen kuvaus henkilön toimintakyvystä ja siinä tapahtuvista muutoksista. Toimintakykyä arvioitaessa käytetään primaarilähteitä, eli asiakasta itseään, tai sekundaarilähteitä, joita voivat olla esimerkiksi asiakasdokumentoinnit ja tilastot. Tietoa asiakkaan toimintakyvystä voidaan kerätä asiakkaan itsearvioinnilla tai haastatteluilla, havainnoinneilla, testeillä tai muilla mittareilla, joita ammattihenkilö voi tehdä. (Paltamaa, Perttinen 2015, 18.)

Suomessa on tällä hetkellä käytössä WHO:n ICD-10-tautiluokitus, mikä määrittelee kehitysvammaisuuden lääketieteen näkökulmasta. Kehitysvammaisuuden diagnosointi perustuu ICD-10-luokitukseen, minkä avulla henkilö voi saada monia erilaisia etuuksia ja palveluita esimerkiksi asumisessa, toimeentulossa ja arjen sujuvuudessa. Erilaisten palveluiden ja etuuksien saaminen ei edellytä tiettyä diagnoosia, vaan todettua tarvetta palveluihin. (Kehitysvammaisuuden määritelmiä 4.9.2017.)

Maailman terveysjärjestö WHO on julkaissut ICD-11-tautiluokitusjärjestelmän, mutta Suomeen se ei ole vielä tullut (Pihlava 15.6.2018). Härkösen (2018) mukaan ICD-10:n käyttö jatkuu edelleen ja alustavana ajatuksena on, että laajempi luokitusjärjestelmä tulisi hitaasti käyttöön vasta sitten, kun sote-uudistus on valmis. ICD-11 pääluokkia tulee olemaan enemmän, esimerkiksi immuunijärjestelmän sairauksille, seksuaaliterveyteen liittyville sairauksille sekä unihäiriöille. (Härkönen 15.6.2018.) Kehitysvammaisten ihmisten osalta seksuaaliterveyteen liittyvät pääluokat voivat olla oma haasteensa, jos seksuaaliterveys ei ole niin isossa roolissa heidän elämässään. Toisaalta ajattelisin, että laajemman ICD-11 luokituksen voimaan tullessa näitä asioita pysähdyttäisiin helpommin miettimään, myös kehitysvammaisten ihmisten kannalta.

3 KEHITYSVAMMAISTEN HENKILÖIDEN SEURUSTELUSUHTEET

3.1 Parisuhteen merkitys

Mitkään vammat, sairaudet tai oireet eivät ole esteenä seurustelulle. Seurustelun kuuluisi pohjautua kahden ihmisen välisiin tunteisiin. (Verner, [viitattu 12.8.2021].) Jokaisella ihmisellä on oikeus tulla rakastetuksi ja välitetyksi, eikä rakkautta tulisi rajoittaa esimerkiksi kehitysvammaisuuden perusteella.

Parisuhde on ihmisen elämän yksi merkittävimmistä hyvinvoinnin lähteistä. Läheiset ihmissuhteet eivät ole itsestäänselvyys – ne tarvitsevat aikaa ja tukea. Seurustelusuhteen alussa ihminen lähtee mukaan seikkailuun, jossa laitetaan likoon omat tunteet ja jossa on vaarana, että kokee sydänsuruja. Pitkässä parisuhteessa on erilaisia ”nivelevaiheita”, joissa on omat haasteensa ja kehityskohtansa. Hyvän parisuhteen ylläpito ei ole itsestään tapahtuvaa, vaan sen eteen täytyy tehdä töitä. Jotta vetovoima kahden ihmisen välillä säilyy, tarvitaan siihen myönteistä vuorovaikutusta sekä erillisyyttä. Monien parisuhdekriisien taustalla on toimimaton arki, joka ei ole yrityksistä huolimatta muuttunut. Onnistuessaan parisuhteessa on avointa vuorovaikutusta sekä empatiaa. Parisuhteen toimivuus edellyttää kahden itsenäisen ihmisen yhdessä olemista ja usein parisuhteen päättyminen linkittyy seurustelusuhteen osapuolien henkilökohtaisiin haasteisiin ja kasvukipuihin. Ero on väistämättä yksi ihmiselämän vaikeimmista kriiseistä, joissa kohdataan pettymyksen, surun sekä toivottomuuden kokemuksia. Eron käsittely ja sen hyväksyminen vaikeutuu entisestään, jos ero on riitaisa. (Tietoa parisuhteesta, [viitattu 27.5.2021].)

Monesti kehitysvammaiselle voi syntyä itsestään huono minäkuva, koska puhutaan vammaisuudesta. Havainnoitsijan silmissä kehitysvammainen henkilö onkin ”viallinen”. Oikeanlainen käsitys omasta itsestä, siitä, että on tärkeä ja arvokas, jää puuttumaan. Voi olla tilanteita, joissa lievästi kehitysvammainen elää parisuhteessa, jossa kokee väkivaltaa, jota kuitenkin sietää, koska kokee sen kautta olevansa tärkeä, jonkun kihlattu, puoliso. (Seksuaalisuuden turvataitoa 2004.)

Palonen-Munnukan (2011, 75) mukaan moni kehitysvammainen voi toivoa omaa rakasta elämäänsä ja voi tarvita paljon apua ja tukea läheisiltä seurustelusuhteen aloittamiseen ja

myös sen ylläpitämiseen. Harva kehitysvammainen saa asua oman puolisonsa kanssa, vaikka moni sitä toivoo. Parisuhteita voi aika ajoin muodostua ja mahdollisuuksien mukaan asukkaat pystyvät muuttamaan esimerkiksi yhteen tai vierekkäin sijaitseviin huoneisiin.

3.2 Parisuhteen vaiheet

Parisuhteen solmiminen ja rakastuminen eivät kuulu ainoastaan nuoruuteen, vaan rakkauden voi löytää missä tahansa aikuisiän vaiheessakin. Parisuhteen alussa on **rakastumisvaihe**, jolloin ollaan ihastuneita ja katsellaan toista niin sanottujen vaaleanpunaisten lasien läpi. Omat haaveet unelmakumppanista tuntuvat täyttyvän ja erillään olo tuntuu ikävältä. Parisuhteen alkuhuuma kuitenkin laantuu suhteen jatkuessa, mikä on täysin normaalia ja luonnollista. **Itsenäistymisvaiheessa** kaiken huuman ja ihannoinnin jälkeen testataan parisuhteen kestävyyttä – parisuhteen osapuolet käyvät valtataistelua. Yhdessäololle sekä erillisyydelle löydetään rajat, ja seurustelukumppani hyväksytään sellaisena kuin hän on. Parisuhteen selviytyttyä itsenäistymisvaiheesta suhde jatkuu ja lujittuu. Itsenäistymisvaiheessa voi kuitenkin käydä niin, että päädytään suhteen lopettamiseen, sillä jotkin asiat voivat käydä ylivoimaisiksi. Kun pystyy hyväksymään ja kohtaamaan todellisen itsensä sekä kumppaninsa, voidaan puhua **rakkausvaiheesta**. Rakkausvaiheessa kumppanit ovat toisilleen avoimia ja vastavuoroisia. Rakkausvaiheessa suhteen molemmat osapuolet voivat kokea tulevansa hyväksytyksi ja rakastetuksi. Rakkausvaiheessa kumppani on paras ystävä. (Parisuhde – vaiheesta vaiheeseen, [viitattu 27.5.2021].)

Parisuhde voi myös ajautua kriisiin. Parisuhteessa koettu kriisi on yhtä lailla kriisi kuin mikä tahansa muukin kriisi. Kriisin alussa koetaan shokkivaihe, jonka aikana on hyvä miettiä tilannetta eikä tehdä peruuttamattomia ratkaisuja. Parisuhteessa koettu kriisi voi olla esimerkiksi uskottomuus. Pettäjä on voinut kokea parisuhteessaan läheisyyden kaipuuta, seksuaalisen nautinnon puutetta, seikkailunhalua tai arvotuksen puutetta, mikä on johtanut uskottomuuteen. Nykyään myös sosiaalisen median suosion kasvaessa netissä flirttailu, kuvien vaihto tai entisten kumppanien kanssa keskustelu voidaan lukea uskottomuudeksi. Uskottomuuden rajat ovat kuitenkin jokaisen parisuhteen sisäisiä asioita. Joskus parisuhde voi kokea kriisin myös puhumattomuudesta, mustasukkaisuudesta tai toiseen takertumisesta. (Parisuhteen kriisit, [viitattu 27.5.2021].)

3.3 Perheen perustaminen

Henttosen (2015) mukaan kehitysvammaisille osoitettu seksuaalikasvatus on hyvin puutteellista. Esimerkiksi kehitysvammaiselle henkilölle, joka haaveilee lapsen hankkimisesta, kerrotaan ainoastaan biologinen puoli. Kertomatta kuitenkin jää se, että seksiä voi harrastaa myös nautinnon vuoksi. Kehitysvammaisille myös yritetään tyrkyttää sellaista ajatusta, että seurustelu, yhden yön jutut ja deittailu ovat pahasta. Pahimmillaan kehitysvammaisille henkilöille voidaan opettaa, että koko elämä pitää viettää yhden ihmisen kanssa ja pelkkä kädestä pitäminen on tarpeeksi.

Vammaisten oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa 23 artiklan mukaan vammaisilla avioliittoikäisillä henkilöillä on oikeus solmia avioliitto sekä perustaa perhe (Yleissopimus vammaisten ihmisten oikeuksista 2016). Henkilöt, joilla on jokin vamma, voivat silti kohdata erilaisia haasteita suunnitellessaan perheen perustamista. Urhonen (2020) kertoo kokeneensa väheksyntää, koska on vammaisen äiti. Lääkäri kieltää monilta vammaisilta perheen perustamisen, ja jopa vammaispalveluista on kerrottu, että äitiyttä ei pidetä perusteena palvelujen saamiselle. Urhosen raskautta on kuvailtu virheenä ja ihmetelty, miten vammaisen vaimon mies voi käydä töissä. Kansaneläkelaitokselta, Kelalta, on vaikea saada selkoa äitiys- ja vammaisetuuksien yhdistämiseen.

Vammaisen henkilön vanhemmuus on samanlaista kuin kenen tahansa vanhemman. Tärkeintä vanhemmuudessa on osoittaa lapselle rakkautta, asettaa rajoja ja pitää huolta. Vammaisen henkilön lapsi ei todennäköisesti pidä vanhempaansa mitenkään erilaisena tai pidä vammaisuutta asiana, joka vaikuttaisi vanhemmuuteen. Ihminen, jolla on vamma tai sairaus, saattaa miettiä paljon sitä, onko oma vamma tai sairaus periytyvää ja miten se vaikuttaa raskauteen. Vammaisella henkilöllä on täysi oikeus saada aikaa pohdinnalle sekä riittävästi tietoa aiheesta esimerkiksi perheneuvolasta. Vammaisilla henkilöillä on myös yhdenvertainen oikeus erilaisiin hedelmöityshoitoihin, adoptiohoitoihin sekä sijaishoito-ohjelmiin. Lapsiperheille tarkoitettujen palveluiden lisäksi erityislainsäädännön mukaiset palvelut sekä tukitoimet auttavat vammaisten vanhempien arkea. Avun tarve tulee arvioida aina säännöllisesti sitä mukaa, kun lapsi kasvaa ja kehittyy. Kuntoutus on myös tärkeässä roolissa tukitoimia, esimerkiksi erilaiset apuvälineratkaisut helpottavat lapsen hoitoa. (Vammaisen henkilö vanhempana 27.8.2019.)

Kehitysvammaisten lasten hankinnan oikeudesta on esitetty erilaisia käsityksiä. Kehitysvammaisten vanhempien perhe ei lapsen kasvuympäristönä ole ollut kokemusten mukaan hyvä, koska kehitysvammaisten vanhempien kyky hoitaa ja kasvattaa lapsia on rajoittunut. Pelkästään lapsen syntymä voisi asettaa myös keskinäiselle yhteiselämälle liian isoja vaatimuksia. (Palonen-Munnukka 2011, 54.) Jos kehitysvammaiset vanhemmat eivät pysty takaamaan lapselle tasapainoista, turvallista ja ikätason huomioon ottavaa kasvatusta, on toimittava lapsen edun mukaisesti.

4 SEKSUAALISUUS JA SEN OSATEKIJÄT

4.1 Seksuaalisuus

Seksuaalisuus kulkee ihmisen mukana koko hänen elämänkaarensa ajan.

Seksuaalisuuteen kuuluvat biologinen sukupuoli, seksuaalinen kehitys, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti sekä lisääntyminen. Seksuaalisuutta voi kokea ja ilmaista monin tavoin, esimerkiksi omissa asenteissa sekä arvoissa, uskomuksissa ja suhteissa itseen ja toisiin ihmisiin. WHO:n määritelmän pohjalta seksuaalisuuteen ja sen ilmaisemiseen voivat vaikuttaa psykologiset, biologiset, kulttuuriset, sosiaaliset, poliittiset, historialliset, taloudelliset, uskonnolliset sekä henkiset tekijät. (Tietoa seksuaalisuudesta, [viitattu 10.8.2021].)

Seksuaalikasvattaja Katriina Bildjuschkinin mukaan seksuaalioikeudet kuuluvat jokaiselle, eikä vammaisuuden takia seksuaalisuutta voi rajoittaa. Seksuaalioikeuksien toteuttaminen vaatii muutosta asenteissa niin perheissä kuin ammattilaisissakin. On hyvin tärkeää, että kehitysvammaiset nuoret oppisivat huolehtimaan omista asioistaan kykyjensä ja taitojensa mukaisesti. (Ketju 15.12.2016.)

Kehitysvammaisten seksuaalisuus on yhä edelleen tabu ja aihe, josta on hankala puhua. Uskon, että kynnyks puhua seksuaalisuudesta ja seksistä lienee siinä, että niitä aiheita pidetään usein todella henkilökohtaisina ja yksityisinä. Olisi kuitenkin tärkeää, että kehitysvammaiset ihmiset saisivat tietoa ja neuvoa heille ymmärrettävässä muodossa, oli se sitten kuvin, keskustellen tai kädestä pitäen.

4.2 Seksuaalisuuden portaat

Palonen-Munnukka (2011, 68, 75) esittää, että jokainen ihminen kehittyy seksuaalisesti koko elämänsä ajan, ja tätä kehitystä voidaan kuvailla portaina, joissa on yhdeksän eri askelmaa. Kehitysvammaiset ihmiset astuvat harvoin portaita järjestyksessä, ja osa voi jäädä tietylle portaalle, kun taas jotkut taas harppovat portaita liian nopealla tahdilla. Kaikista haitallisinta on, jos yksilö siirtyy ensimmäiseltä portaalta viimeiselle portaalle; silloin järjen, tunteen ja biologian tasolla ei olla vielä valmiita. Seksuaalisuuden portaiden läpikäyminen

on oman seksuaalisuuden perusta. Jos tärkeitä kehitysvaiheita puuttuu, se voi heikentää kehitysvammaisen itsetuntoa. Portaiden läpikäymättömyys voi aiheuttaa kyvyttömyyttä tasapuoliseen parisuhteeseen, haluttomuutta, pelkoja, erektiohäiriöitä tai suorituspaineita.

Ensimmäisellä portaalla koetaan rakastumista. Rakkauden kohde voi leikki-ikäisellä lapsella olla esimerkiksi isä tai äiti. Lapsi on myös löytänyt oman sukupuolielimensä. Tärkeää on kokea pettymyksistä selviämistä: isän tai äidin kanssa ei voi mennä naimisiin. **Toisella portaalla** taas koetaan rakkautta julkisuuden henkilöä kohtaan. Rakkauden kohdetta ei voi saavuttaa ja se on turvallisen kaukana. Kehitysvammainen nuori saattaa joskus ihastua idoliinsa ja toivoo rakkautta tältä. Jos vaihe kestää liian pitkään, on tärkeää, että nuori saa tukea seuraavalle portaalle siirtymisessä. **Kolmannella portaalla** ihastus on tuttu, mutta salattu. Ihastuksen kohde voi olla joku lähipiirissä oleva, mutta siitä ei haluta kertoa kenellekään. On tärkeää, että tällä portaalla opetellaan sietämään omia ihastumisen ja rakastumisen tunteita. **Neljännellä portaalla** ihastuksen kohde on tuttu, mutta nyt siitä kerrotaan esimerkiksi hyvälle ystävälle. Ihastuksen kohteelle sitä ei kuitenkaan sanota. Tässä vaiheessa ihminen pääsee tunne-elämässään siihen vaiheeseen, että uskalletaan antaa omat tunteensa toisen ihmisen arvioitavaksi: onko tämä oikein, voinko minä tuntea näin? Usein ihminen haaveilee seurustelusta. (Palonen-Munnukka 2011, 68–70.)

Viidettä porrasta voidaan kutsua ”tykkään sinusta” -portaaksi. Ihastuksen kohteelle kerrotaan tai näytetään, että tykätään hänestä. Koska tällä portaalla ihastuksen kohde ei välttämättä vastaa tunteisiin, on tärkeää, että ihmisellä on kyky kohdata pettymyksiä ja sietää vastoinkäymisiä. Monesti tällä portaalla seurustellaan, mutta ei yleensä olla lähekkäin. Seurustelu voi kestää muutaman tunnin tai muutamia viikkoja. Tärkeää on opetella näyttämään omia tunteitaan ihastuksen kohteelle. **Kuudennella portaalla**, eli niin sanotulla ”käsi kädessä” -portaalla käsitellään tunteita siten, että ihminen näyttää ja ilmaisee ihastuksen kohteelleen rakastumisen tunteita. Ihminen saa ihastuksen kohteeltaan myös vastarakkautta ja haluaa osoittaa koko maailmalle, että he seurustelevat. Sukupuolista viettiä ei tässä vaiheessa ole toista kohtaan. Tässä vaiheessa erot voivat tuntua maailmanlopulta. Kehitysvammaiselle ihmiselle tämä porras voi olla hyvinkin merkittävä ja vaikuttaa koko aikuisiän. **Seitsemättä porrasta** kutsutaan ”kiss me” -portaaksi. Se tarkoittaa ihastumista, jossa koetaan myös seksuaalista kiihottumista, eikä pussaaminen tunnu mitenkään ällöttävältä. Ihminen oppii osoittamaan kosketuksella rakastumisen

tunteita ja vastaavasti kykenee ottamaan niitä vastaan. Tällä portaalla kosketus ei kuitenkaan kohdistu vielä erogeisiin alueisiin, vaan näyttäytyy kädestä pitämisellä, halaamisella ja suutelemisella. On tärkeää tunnistaa omat valmiutensa ennen seuraavalle portaalle siirtymistä. **Kahdeksannella portaalla**, eli ”mikä tuntuu hyvältä”, portaalla opetellaan ottamaan vastaan rakastamansa ihmisen kosketuksesta syntyvää mielihyvää ja etsitään myös omaa nautintoa. Seksuaalinen esileikki on isossa roolissa, mutta yhdyntään ei ole kiire. Seksuaalisen minäkuvan muodostaminen on tällä portaalla olennaista. Tällä portaalla ei haluttu seksuaalinen kosketus voi olla häiritsevänä tekijänä myöhemmin aikuisuudessa. Tärkeää on oppia sanomaan EI, jos ei haluta, ja opetella yhdessä toisen ihmisen kanssa nautintoa, kiihottumista, ehkä jopa orgasmia. **Yhdeksännellä**, eli ”Rakastellaan” -portaalla ihminen kykenee yhdistämään rakkauden tunteen sekä fyysisen yhdynnän. Mielihyvää pystytään kokemaan niin fyysisesti kuin psyykkisestikin. Tällä portaalla pitää olla henkisesti valmis, eikä tilanteen kuuluisi pelottaa, eikä epäilyttää. (Palonen-Munnukka 2011, 71–75.)

Seksuaalisuuden portaat ovat tärkeitä vaiheita, jotka jokaisen tulisi käydä läpi porras portaalta, jotta ihmisille voi kehittyä terve ja tasapainoinen seksuaalisuus. Kehitysvammaiset ihmiset saattavat jäädä jollekin tietylle portaalle, eivätkä he välttämättä pääse etenemään seuraavaan vaiheeseen ilman apua ja tukea. Joskus taas voi käydä niin, että ensimmäisiltä portailta hypätään viimeisimpiin portaisiin, jolloin monta kehitysvaihetta jää välistä.

4.3 Seksuaalinen hyvinvointi

Kun ihminen voi seksuaalisesti hyvin, hän pystyy toteuttamaan omaa seksuaalisuuttaan itselleen sopivalla tavalla. Seksuaalisesti hyvinvoiva ihminen osaa myös kunnioittaa omaa niin kuin toisenkin ihmisen seksuaalisuutta sekä seksuaalioikeuksia. (Seksuaalinen hyvinvointi, [viitattu 9.8.2021].)

Seksuaalisuus on jokaisen ihmisen perustarve. Seksuaaliterveys tarkoittaa sitä, että ihmisellä on kykyä ja taitoa tehdä sellaisia valintoja, jotka edistävät omaa seksuaaliterveyttä ja sitä kautta myös kokonaisvaltaista hyvinvointia. Jokaisella on oikeus päättää omasta seksuaalisuudestaan. Seksuaaliterveyteen vaikuttavat esimerkiksi seksuaalinen minäkuva, fyysinen seksuaaliterveys sekä oman itsensä ja tunteidensa hyväksyminen. Myönteiset

lapsuudessa koetut mahdollisuudet nauttia omasta kehosta ja muiden ihmisten arvostuksesta, luovat perustan oman kehon huolehtimiselle ja omalle hyvinvoinnille. Seksuaaliterveydestään voi huolehtia esimerkiksi pohtimalla omaa seksuaalisuuttaan ja sitä, miten itse kokee mielihyvää. Jokainen voi itse valita, millä tavoin, ja miten paljon huomio omaa seksuaalisuuttaan. Myös se, millaisia suhteita luomme elämässämme ja miten toimimme seksuaalisten tunteiden ja ajatuksien suhteen, kuvastaa omaa seksuaalisuutta. (Seksuaalisuus 18.10.2018.)

Seksuaalisuus näyttäytyy ihmisen elämän eri vaiheissa eri tavoin. Seksuaalisuus on yksi elämän fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin voimavaroja, kun ihminen hyväksyy oman seksuaalisuutensa. Seksuaalisuus on myös yksi ihmisen itseilmaisun ja olemisen tavoista. Seksuaalisuus koostuu monista eri asioista, kuten aistillisesta mielihyvästä, miehenä ja naisena olemisesta sekä fyysisen tyydytyksen hakemisesta. Seksuaalisuuteen kuuluu hellyys, läheisyys, turvallisuus, yhteenkuuluvuus ja avoimuus. Seksuaalisuuteen liittyy myös erilaisia toiveita ja odotuksia, iloja, pettymyksiä, kokemuksia ja monia muita tunteita. (Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä, [viitattu 9.8.2021].)

Seksuaalista hyvinvointia voidaan tarkastella myös seksuaaliterveyttä laajempänä asiana, kun otetaan huomioon myös yhteiskunnallisia ja rakenteellisia tekijöitä. Rakenteellisia tekijöitä voivat olla muun muassa sellainen asenneilmapiiri, mikä auttaa tunnistamaan myönteisellä tavalla omaa seksuaalista identiteettiä. Myös turvallisen ympäristön rakentamista seksuaalisuuden toteuttamiseen pidetään rakenteellisena tekijänä. Seksuaalioikeuksien edistäminen taas on yhteiskunnallisella tasolla tapahtuvaa seksuaalisen hyvinvoinnin parantamista. Yksilötasolla seksuaalinen hyvinvointi näkyy tyytyväisyytenä omaan sukupuoleen sekä seksuaalisuuteen. Mahdollisuus toteuttaa ja kehittää seksuaalisuuttaan tavalla, mikä vahvistaa itsetuntoa, on myös osa yksilötason seksuaalista hyvinvointia. (Seksuaalinen hyvinvointi, [viitattu 9.8.2021].)

Seksuaalista hyvinvointia ei pystytä mittaamaan esimerkiksi ainoastaan raskaudenkeskeytysten, erilaisten seksitautien tai seksuaalisten toimintahäiriöiden kautta, koska tärkeämpää on se, mikä on yksilön oma kokemus seksuaalisesta hyvinvoinnistaan. Tällä hetkellä ei ole olemassa laajempaa mittaristoa, joka ottaisi kaikki seksuaalisen hyvinvoinnin tekijät huomioon. (Seksuaalinen hyvinvointi, [viitattu 9.8.2021].)

4.4 Turvallisuus on seksuaalikasvatuksen lähtökohta

WHO:n määritelmän mukaan seksuaalikasvatuksella tarkoitetaan kognitiivisten, emotionaalisten, sosiaalisten, vuorovaikutteisten sekä fyysisten näkökohtien oppimista. Seksuaalikasvatus on tärkeää ja ihminen tarvitsee sitä läpi koko elämän ja kasvatus alkaa jo raskausaikana, kun vanhempia ohjataan varhaiseen vuorovaikutukseen sekä seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa. Seksuaalikasvatus voidaan jakaa neljään eri tasoon. Nämä tasot ovat: **valistus, opetus, ohjaus ja neuvonta**. Seksuaalivalistuksessa on kyse siitä, että tietoa jaetaan suurille ihmisjoukoille ilman, että valistuksen ja tiedon vastaanottajalla on mahdollisuutta saada tarkempaa tietoa kuulemastaan. Opetuksessa tärkeintä on dialogi ja mahdollisuus käyttää monipuolisia menetelmiä. Ohjauksessa korostuvat toiminnallisuus ja kohtaaminen. Neuvonnassa taas keskitytään yhteen tai kahteen ihmiseen kerrallaan ja siinä pohditaan toistuvasti samoja asioita. Seksuaalikasvatus voi myös olla virallista ja epävirallista. Virallista kasvatusta toteuttavat erilaiset ammattilaiset ja opettajat, kun taas epävirallista kasvatusta tekevät lapsen, nuoren tai aikuisen lähipiirissä olevat henkilöt, kuten muun muassa perhe ja ystävät. (Bildjushckin, 2015, 13–14.)

Kehitysvammaisen ihmisen seksuaalikasvatuksen- ja ohjauksen pääperiaatteena on saada lapsi/nuori/aikuihin tuntemaan olonsa turvalliseksi kehityksen tiellä. Olennaista on, että annetaan nimet erilaisille ilmiöille mitä itsessä ja omassa kehossa tapahtuu. Seksuaalikasvatusta täytyy toteuttaa yksilöllisesti ja on tärkeää näyttää, miten esimerkiksi saadaan toiseen ihmiseen yhteys ja miten ei. (Oikeus seksuaalisuuteen 2005.) Omat kokemukseni kehitysvammaisten seksuaalikasvatuksesta on se, että kasvatus on puutteellista, ja monesti tuntuu, että kyseisten aiheiden käsittelyä vältellään. Mielestäni olisi tärkeää puhua asioista kehitysvammaisille ihmisille samalla tavalla kuin kenelle tahansa muulle, tietysti kommunikointitavat huomioiden.

Kehitysvammaisen ihminen tarvitsee turvataitokasvatusta elämäntilanteeseensa sopivalla tavalla seksuaalineuvonnan- ja ohjauksen lisäksi. Oman itsensä puolustus ja suojeleminen voisivat auttaa kehitysvammaista ihmistä tuomaan omaa tahtoaan ilmi, ja samalla auttaa löytämään psyykkisiä ja fyysisiä voimavaroja. (Seksuaalisuuden turvataittoa 2004.)

4.5 Seksuaalioikeudet kuuluvat jokaiselle

Väestöliiton julkaisussa (Ilmonen ym. 2019, 4) kerrotaan seksuaalioikeuksien tarkoittavan sitä, että jokaisella yksilöllä on oikeus päättää tietoisesti ja vastuullisesti siitä, mitä omaan seksuaalisuuteen kuuluu. Ihmisen hyvinvoinnin ja tasapainoisen elämän kannalta on keskeistä, että seksuaalioikeudet toteutuvat. Vaikka seksuaalioikeudet kuuluvat jokaiselle, monien ihmisten vapautta seksuaalisuuteensa liittyen rajoitetaan monissa eri maissa. Ihmisoikeuksista haavoittuvaisimpina ovatkin seksuaalioikeudet. Esimerkiksi heikko ehkäisyyn saatavuus koskettaa varsinkin monia nuoria. Valtiot, terveydenhuollon ammattilaiset, yhteisöt ja perheet voivat rajoittaa seksuaalioikeuksia.

Seksuaalioikeudet ovat tärkeä ja iso osa ihmisoikeuksia. Jokaisella ihmisellä on oikeus keholliseen koskemattomuuteen. Jokaista ihmistä täytyy suojella erilaisilta seksuaaliväkivallan muodoilta sekä sukupuolistuneelta väkivallalta. Jokaisella on myös oikeus käyttää seksitautien ja raskaudenehkäisyyn tarkoitettuja menetelmiä sekä saada tukea ja apua tilanteissa, joissa on kohdannut seksuaalista väkivaltaa tai häirintää. Jokaisella on myös oltava oikeus yksityisyyteen ja päätöksentekoon koskien omaa seksuaalisuuttaan. Erilaisten seksuaaliterveyspalveluiden tulee olla yksityisiä ja luottamuksellisia. (Ihmisoikeudet, [viitattu 11.8.2021].)

4.6 Biopolitiikka vallankahvana

Pynnösen (2018) mukaan ranskalainen filosofi ja akateemikko Michel Foucault (1926–1984) esitteli biopolitiikka-käsitteen ensimmäisen kerran 1970-luvun lopulla. Biopolitiikka ei ole yhteydessä ympäristöön, vaan tarkoittaa modernien kansallisvaltioiden harjoittamaa vallankäyttöä. Tällä vallankäytöllä pyritään vaikuttamaan muun muassa syntyvyyteen, kuolleisuuteen ja elinajanodotteeseen, eli asioihin, jotka liittyvät ihmiseen elävänä olentona.

Teittisen (2017, 269) mukaan biopolitiikalliset toimenpiteet edustavat hyvin biovallankäyttöä. Biopolitiikasta esimerkkinä voidaan käyttää sitä, että Kela maksaa äitiysrahaa vähemmän kuin työmarkkinatukea. Työttömyyden ehkäisyyn panostetaan siis enemmän kuin äitiyteen. Tällainen biovallankäyttö pyrkii toimillaan normalisoimaan poikkeavia ilmiöitä, jotka aiheuttavat erilaisia uhkia tai konstruoituja uhkia. Kehitysvammaisten seksuaalisuus voidaan siis nähdä tällaisena poikkeavana ilmiönä, jota yritetään biopoliittisin menetelmin

hallinnoida. Kehitysvammaisten seksuaalisuuteen liittyy kielteisiä ja negatiivisia asenteita sekä kontrollikäytäntöjä. Sosiaalihistoriallisen, rotuhygieenisen opin kautta tarkasteltuna kehitysvammaisten seksuaalisuutta on rajoitettu kansan geeniperimän heikentämisen vuoksi. Kehitysvammaisten seksuaalisuus on siis esitetty toiminnaksi, joka rappeuttaa kansoja, jolloin esimerkiksi pakkosterilisaatio, mikä on rotuhygieenisen politiikan tekniikka, on ollut perusteltavissa.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

5.1 Yhteistyötahon esittely ja toiminnallisen opinnäytetyön eteneminen

Opinnäytetyöni yhteistyötahona toimi Etelä-Pohjanmaalla, Kauhajoella sijaitseva kehitysvammaisten henkilöiden toimintakeskus, Värkkööplassi. Värkkööplassissa asiakkaille järjestetään päiväaikaista toimintaa ja asiakkaita on noin 80. Asiakkaiden määrä vaihtelee päivittäin jaksamisen ja toimintakyvyn mukaan. Värkkööplassissa asiakkaat voivat tehdä monipuolisesti erilaisia asioita, kuten esimerkiksi kädentaitoja, askartelua, liikuntaa, musiikkia ja keittiötöitä. Värkkööplassi toimii Suupohjan peruspalveluliikelaitoskuntayhtymän, eli LLKY:n alla. (Värkkööplassi, [viitattu 27.8.2021].)

Opinnäytetyöni lähti liikkeelle siitä, kun eräs opettajani kertoi minulle mahdollisuudesta lähteä pitämään toimintaa seurustelusuhteisiin liittyen Kauhajoen toimintakeskuksen, Värkkööplassin asiakkaille. Toimintakeskuksen työntekijöillä oli toive, että joku SeAMK:in opiskelijoista tulisi pitämään heidän asiakkailleen aiheeseen liittyvää toimintaa. Monet toimintakeskuksen asiakkaat haaveilivat seurustelusta ja osa myös seurusteli, joten työntekijät ajattelivat, että aiheesta olisi hyvä käydä keskustelua heidän kanssaan. Työntekijöiden toiveena oli se, että keskusteltaisiin seurustelusta ja siitä, mitä se oikein on. Työntekijät myös sanoittivat asiakkaiden toimintaa siten, että kaikki eivät esimerkiksi uskalla tai osaa sanoa ei, jos jokin tilanne tai toisen teko tuntuu epämiellyttävältä.

Ensin pidimme Teams-palaverin yhteistyötahon kanssa. Palaveriin osallistui vammaispalveluiden esimies ja Värkkööplassin työntekijä. Minulle annettiin vapaat kädet suunnitella toimintaa. Kävin myös tutustumassa ensin Värkkööplassissa paikan päällä ja keskustelemassa työntekijän kanssa. Näin myös asiakkaita ja sain vähän hahmoteltua sitä, minkä tasoista toimintaa suunnittelen ja mikä voisi olla asiakkaille sopivaa. Tutustumiskäynnin jälkeen sainkin pian sosiaalipalvelujohtajalta luvan tehdä tutkimukseni toimintakeskukseen, mikä antoi minulle varmuuden siitä, että voin tutkimukseni toteuttaa. Lähetin sähköpostitse saatekirjeet (Ks. Liite 1) Värkkööplassin asiakkaille, jotta he saivat käsityksen, mistä on kyse. Pyrin käyttämään saatekirjeessä mahdollisimman selkeää kieltä ja hyödyntämään opittuja asioita selkokielestä. On tärkeää, että teksti on sellaisessa muodossa, minkä haastateltava ymmärtää.

Selkokieli on yksi suomen kielen muodoista, jonka sisältöä muokataan ja mukautetaan luettavammaksi sekä ymmärrettävämmäksi. Selkokieli on suunnattu ihmisille, joilla on haasteita yleiskielen lukemisessa tai ymmärtämisessä. Selkokieli on helpompaa kuin yleiskieli. Selkokielessä karsitaan ylimääräiset tiedot, käytetään helppoja sanoja. Selkotekstin ulkoasu on myös yleiskielellistä tekstiä helpompi ja selkeämpi. (Selkokeskus 27.7.2021.)

Ennen kuin lähdin pitämään toimintahetkeä, pidin Värkkööplassin asiakkaille pienen infotilaisuuden Teams-yhteyden välityksellä. Kerroin heille, kuka olen ja mitä tulen heidän kanssaan tekemään. Valmistelin tätä infotilaisuutta varten diaesityksen. Aloitin infotilaisuuden kertomalla itsestäni ja siitä, miksi ylipäätään pidän infotilaisuutta. Kerroin asiakkaille, mikä opinnäytetyö on ja syyn, miksi juuri heidän kanssaan teen yhteistyötä. Kävin läpi sitä, mikä opinnäytetyöni aihe on ja minkälaisia teemoja käsittelemme sekä myös sitä, miten toimintahetkeä pidetään. Lisäksi kerroin toimintahetken nauhoittamisesta ja kuvaamisesta sekä erilaisista lupalomakkeista, joita asiakkaat joutuivat täyttämään. Lopuksi asiakkaat saivat myös esittää kysymyksiä ja toiveita. Infotilaisuuteen osallistui osa varsinaisessa ryhmässä olleista, mutta myös toimintakeskuksen muita asiakkaita.

Valmistelin opinnäytetyön toimintahetkeä varten suunnitelman, jossa näkyi eri aiheet, joista keskustelimme asiakkaiden kanssa. Lisäksi olin pyrkinyt saamaan käsityksen ajankäytöstä, eli siitä, miten paljon esimerkiksi jonkun tehtävän tekoon menee aikaa. Aikataulun miettiminen auttoi hahmottamaan päivän kulkua ja sitä, miten monta tehtävää ehdimme tekemään.

Värkkööplassin työntekijä, jonka kanssa olin ollut paljon yhteyksissä, joutui juuri ennen toiminnan pitämistä perumaan oman osallistumisensa toimintahetkeen. Sain kuitenkin toisen työntekijän toimintahetkeen mukaan, mikä oli hyvä. Hän oli lähinnä kuuntelemassa ja avustamassa esimerkiksi kynien ja liimojen hakemisessa. Hän auttoi muutamaa asiakasta tekemään kirjallisia tehtäviä. Seuraavana vaiheena oli itse toimintahetken pitäminen Värkkööplassissa. Toimintahetkeen osallistui yhdeksän asiakasta. Myöhemmin toimintahetkeen osallistui epävirallisesti myös yksi asiakas, mutta häneen liittyvät vastaukset on rajattu tästä opinnäytetyöstä pois. Päivä alkoi klo 9.30 ja päättyi noin klo 14. Alkuperäisen suunnitelmani mukaan minun oli tarkoitus pitää toimintaa vielä seuraavana

päivänä, eli jakaa aiheet ja tehtävät kahdelle peräkkäiselle päivälle, mutta saimme käytyä kaikki aiheet läpi yhtenä päivänä.

5.2 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimustehtävät

Opinnäytetyön tutkimukseni kohteena oli kehitysvammaisten henkilöiden toimintakeskus. Tutkimuksessani pidin toimintahetken Kauhajoen toimintakeskuksen asiakkaille, Värkkööpllassissa. Toimintahetkessä keskustelimme seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyvistä aiheista ja teemoista. Asiakkaat pääsivät tuomaan omia näkemyksiään ilmi, mutta myös tuottamaan ajatuksiaan paperille erilaisten kirjallisten tehtävien muodossa. Tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella, minkälaisia ajatuksia kehitysvammaisilla asiakkailla oli seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyen, ja miten he kokevat esimerkiksi omien ja toisten rajojen kunnioittamisen. Tutkimuskysymyksiäni ovat:

1. Miten kehitysvammaisten henkilöiden seurustelusuheteita ja seksuaalisuutta määritellään?
2. Millaisia käsityksiä kehitysvammaisilla henkilöillä on seurustelusuheteisiin ja seksuaalisuuteen liittyen?
3. Miten toiminnallisia menetelmiä kehitysvammaisten seurustelusuheteista ja seksuaalisuudesta voisi kehittää?

5.3 Laadullinen tutkimus ja toiminnallinen opinnäytetyö

Toteutin opinnäytetyöni laadullisena tutkimuksena ja toiminnallisena opinnäytetyönä. Käytin opinnäytetyössäni toiminnallisia menetelmiä, jotka näkyvät muun muassa toimintahetken suunnitteluna, ideoimisena, tehtävien muokkaamisena ja tietysti toimintahetken toteuttamisena.

Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana pidetään todellisen elämän kuvaamista. Todellisuus on usein moninainen, mutta tutkimuksen näkökulmasta todellisuutta ei voi mielin määrin pirstoa osiin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa onkin

olennaista pyrkiä tutkimaan kohdetta niin kokonaisvaltaisesti kuin vain mahdollista. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2009, 161.)

Laadullisella tutkimuksella yritetään saada ymmärrys ja vastaus kysymykseen, mistä on oikein kyse. Toisin kuin määrällisessä tutkimuksessa, laadullinen tutkimus ei pyri yleistämään. Laadullisessa tutkimuksessa ei laadita yksityiskohtaisia kysymyksiä aineistonkeruuvaiheessa. (Kananen 2017, 32–33.)

Haastattelutilanne on ainutlaatuinen tiedonkeruumenetelmä, koska siinä ollaan kielellisessä vuorovaikutuksessa suoraan tutkittavan kanssa (Hirsjärvi ym. 2009, 204). Kehitysvammaisia asiakkaita haastatellessani laadin haastattelupohjan, johon lisäsin apukysymyksiä, jotka toimivat haastattelutilanteessa tukena. Olin varautunut esimerkiksi seksuaalioikeus-aiheen kohdalla myös selittämään auki käsitteitä/aiheita, joita olivat muun muassa tieto seksuaalisuudesta, itsensä suojelu ja oma seksuaalisuus. Pyrin antamaan konkreettisia ja helppoja esimerkkejä asiakkaille siitä, mitä esimerkiksi itsensä suojeluun voisi kuulua. Esimerkit auttoivat asiakkaita löytämään myös itse aiheisiin liittyviä asioita. Haastattelutilanne antoi kuitenkin paljon tilaa vapaalle keskustelulle ja kysymyksille.

Salosen (2013, 41) mukaan eroja tutkimuksellisen ja toiminnallisen opinnäytetyön välillä ovat esimerkiksi se, että toiminnallisessa opinnäytetyössä on usein kysymys tapahtumasta, kokeilusta tai toimintatavasta. Toiminnallisessa opinnäytetyössä aineistona on voitu käyttää kuvia, piirustuksia tai muistioita. Opinnäytetyössäni hyödynsin toiminnallisia otteita, jotka näkyvät muun muassa toiminnan suunnittelemisena, itse toimintahetken pitämisenä, materiaalien ja tehtävien ideoimisena ja muokkauksena. Lisäksi olen ottanut kuvia tehtävistä, joita asiakkaat tekivät toimintahetkessä.

5.4 Toimintahetken toteutus

Pidin toimintahetkeä yhden päivän ajan Kauhajoen Värkkööplassin asiakkaille 15.6.2021. Toimintahetkeen osallistui yhdeksän asiakasta. Mukaan toimintahetkeen tuli myös yksi asiakas, mutta häneen liittyviä asioita ei opinnäytetyössä mainita, koska hän ei virallisesti osallistunut opinnäytetyöni aineiston keräämiseen. Toimintahetkessä keskustelimme ihastumisesta, seurustelemisesta, omista ja toisen rajoista ja oikeuksista sekä

seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Keskustelun lisäksi asiakkaat saivat myös tuottaa kirjallisiin tehtäviin omia ajatuksiaan.

Päivä alkoi aamulla noin kello 9.30 sillä, että kokoontuimme yhteiseen tilaan, otimme tuolit ja muodostimme ringin. Aloitin päivän kertomalla itsestäni ja siitä, kuka olen ja mitä aiomme tänään tehdä. Kerroin asiakkaille vielä nauhoituksesta ja siitä, että siitä ei tarvitse välittää. Nauhuri oli päällä koko toimintahetken ajan pois lukien lounastauon. Kerroin asiakkaille myös päivän kulusta ja siitä, mitä aiheita käymme läpi ennen lounasta ja mitä aiheita sen jälkeen. Olin myös kerännyt itselleni muistiin muutamia sääntöjä ryhmässä toimimisesta, ja kertosin ne asiakkaille. Ryhmän sääntöjä olivat muun muassa se, että ketään ei kiusata ja että ryhmässä keskustellut asiat jäävät ryhmän sisälle.

Toimintahetkessä tehdyt kirjalliset tehtävät toimivat ryhmässä syntyneen keskustelun perustana. Kävimme aiheita yksi kerrallaan läpi ja teimme tehtäviä. Kaikkien aiheiden ja tehtävien jälkeen keskustelimme yhdessä, mitä ajatuksia heräsi. Aineistona on kuitenkin suurimmaksi osaksi käytetty keskustelua, jota ryhmässä syntyi.

Aloitimme toimintahetken pienellä tutustumisleikillä. Olin tulostanut ja laminoinut asiakkaille erilaisia kesäisiä kuvia, joista jokainen sai valita itselleen yhden mieluisan kuvan (ks. Kuva 1). Kuvaa oli tarkoitus käyttää osoituksena siitä, että haluaa puheenvuoron. Ryhmän toimiessa tätä kuvaa ei sitten kuitenkaan käytetty puheenvuoron saamiseksi, koska keskustelu oli vapaata ja ryhmä toimi hyvin ilman osoitusta siitä, että haluaa puheenvuoron. Kuvien avulla kävimme lyhyen tutustumiskierroksen läpi. Jokainen sai näyttää muille valitsemaansa kuvaa ja samalla kertoa oman nimensä ja jonkin asian, mistä pitää. Tutustumiskierroksella sain tietää asiakkaiden nimet, mikä helpotti paljon ryhmän pitämistä siinä tilanteessa, mutta myös litterointia tehdessäni.

Kuva 1. Tutustumisleikki.

Ensimmäisenä aiheenamme oli Teron tarina (Ks. Kuva 2). Teron tarinaan sain idean Seksuaalikasvattajan käsikirjasta, jonka yhtenä teemana oli tunteet ja ihmissuhteet (Ks. Oinonen & Susineva 2019, 86). Muokkasin käsikirjassa olevaa tarinan kirjallista muotoa vähän helpommaksi, mutta sisällön osalta tehtävänanto pysyi samana. Tulostin asiakkaille valmiiksi tehtävälomakkeet. Kävin ensin tehtävänannon läpi, jonka jälkeen jaoin jokaiselle asiakkaalle tehtävälomakkeen, jossa tehtävänanto ja kysymykset näkyivät. Jokainen sai itsenäisesti pohtia kysymyksiä, ja minä sekä avustajan roolissa ollut työntekijä autoimme asiakkaita tarpeen tullessa. Lopuksi kävimme tehtävän läpi yhdessä keskustellen kohta kohdalta.

Teron tarina

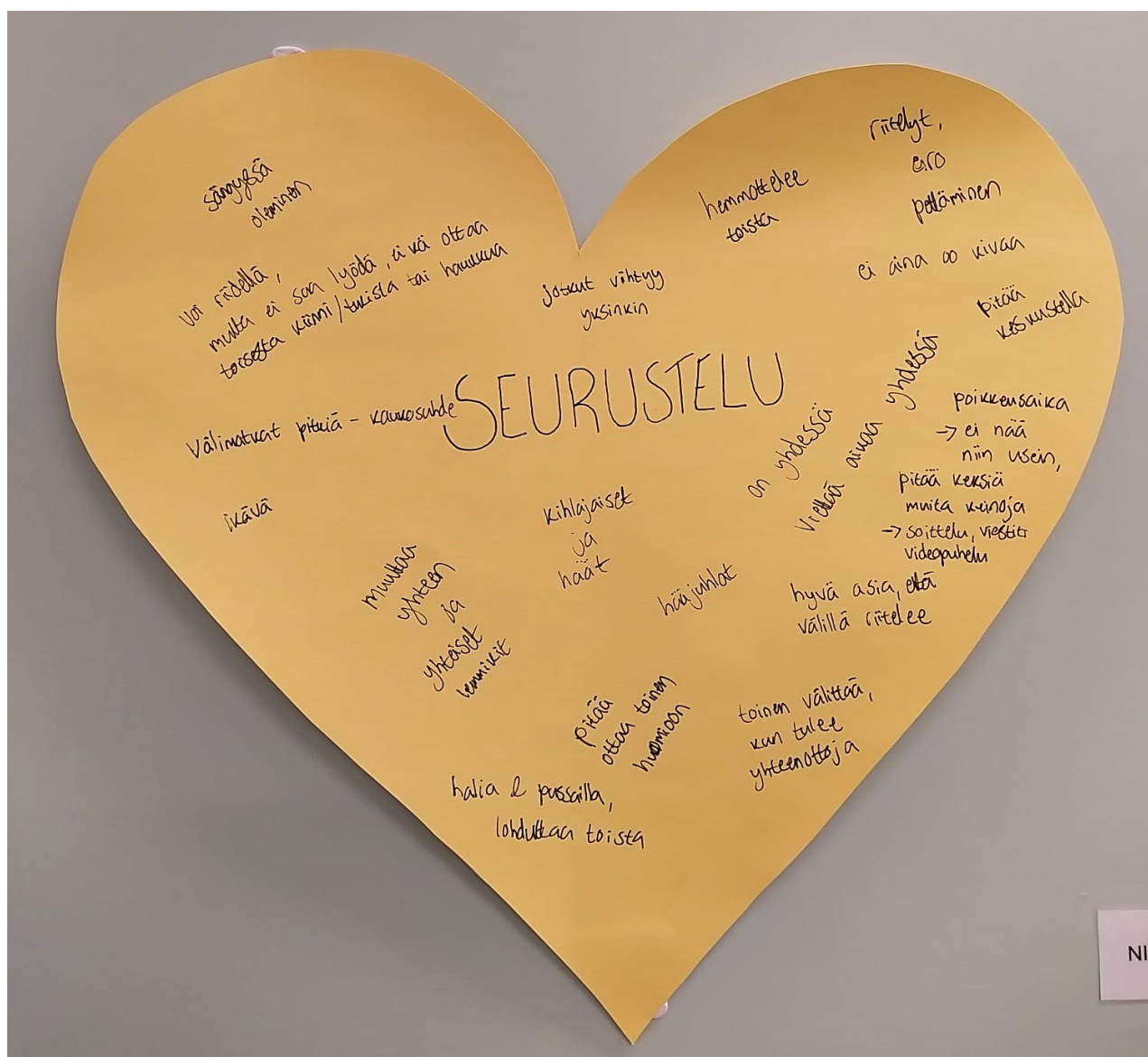
” Tero on ihastunut luokkalaiseensa, Mariaan. Hän ei uskalla kertoa tunteitaan Marialle, mutta ei pysty ajattelemaan mitään muuta. ”

Mieti näitä kysymyksiä:

1. Miltä ihastuminen tuntuu? Missä se tuntuu?
2. Miten voi kertoa toiselle, että on ihastunut?
3. Kannattaako Teron kertoa tunteistaan ihastukselle? Miksi kyllä/ei?
4. Tero päättää kertoa tunteistaan ihastukselle. Maria ei kuitenkaan ole ihastunut Teroon ja haluaisi olla vain ystäviä. Miten Tero reagoi?

Kuva 2. Teron tarina.

Seuraavana aiheenamme oli seurustelu. Tämän aiheen käsittelyyn olin valmistellut kartongista leikatun ison sydämen (Ks. Kuva 3). Asiakkaat saivat kertoa vapaasti, mitä seurustelusta tulee mieleen ja minä kirjasin asioita sydämeen. Kiinnitin sydämen kaapin oveen, jotta jokainen näki sen. Olin laittanut itselleni muistiin ylös apukysymyksiä, joita kysyin asiakkailta. Kysymyksiä olivat muun muassa seuraavat: mitä seurustelusta tulee mieleen? Mitä hyviä asioita seurustelussa on, entä huonoja? Mitä mustasukkaisuus on? Apukysymysten lisäksi asiakkaat toivat myös omia oivalluksia hienosti esiin.

Kuva 3. Seurustelun sydän.

Kolmantena aiheenamme käsittelimme seksuaalisuutta. Keskustellen kävimme läpi muun muassa ajatuksia yksityisyydestä, itsetunnosta, kunnioituksesta, hyvinvoinnista, hellyydestä sekä nautinnosta (Ks. Kuva 4). Idean kysymyksiin löysin internetistä (Ks. Mitä tarkoittaa seksuaalisuus 2020.)

Seksuaalisuus – Mitä se on?

YKSITYISYYS – jokaisen oikeus omaan rauhaan ja omaan kehoon

ITSETUNTO – tieto omasta arvosta, itsekunnioitus

KUNNIOITUS – jokaisen ihmisen arvostaminen sellaisena kuin hän on

HYVINVOINTI – terveys ja hyvä olo

HELLYYS – läheisyys, kauniit sanat ja kosketus

NAUTINTO – jokin, mistä tulee hyvä mieli ja hyvä olo

Kuva 4. Seksuaalisuus.

Lounastauon jälkeen jatkoimme aiheella omat oikeudet. Omia oikeuksia koskevaan aiheeseen olin ideoinut lyhyitä kuvitteellisia tarinoita, joissa käsiteltiin tilanteita, missä piti pohtia, miten voisi toimia ja minkälaisia oikeuksia kullakin osapuolella on. (Ks. Kuva 5). Tarinoiden avulla oli tarkoitus saada selvää siitä, minkälaiset toimintatavat olivat asiakkaiden mielestä oikeita ja mitkä eivät, ja että tarvitseeko esimerkiksi aikuisen ihmisen kysyä lupaa äidiltään siihen, voiko seurustella.

Omat ja toisen oikeudet

1. Ville ja Minttu seurustelevat. Ville haluaisi pussata Minttua, mutta Minttu ei pidä siitä. Voiko Minttu sanoa Villelle, että ei halua pussata?

Jatkokysymyksiä: Miltä asia tuntuu Villestä? Entä Mintusta?

2. Laura haluaisi seurustella asumisyksikkönsä ohjaajan, Mikan kanssa. Onko seurustelusuhde ok?

Jatkokysymyksiä: Miltä asia tuntuu Laurasta? Entä Mikasta?

3. 25-vuotiaat Saara ja Jukka ovat kovin ihastuneita toisiinsa. Jukka ehdottaa, että he alkaisivat seurustelemaan. Saara pohtii, täytyykö hänen kysyä äidiltään lupa.

Jatkokysymyksiä: Miltä Saarasta tuntuu? Entä Jukasta? Entä Saaran äidistä?

4. Niko on ihastunut toimintakeskuksen ohjaajaan, Venlaan. Voiko Niko pyytää Venlaa treffeille?

Jatkokysymyksiä: Miltä Nikosta tuntuu? Entä Venlasta?

5. Matiaksen kaikki ystävät seurustelevat, mutta hän ei ole kiinnostunut seurustelusta. Onko ok, että Matias ei seurustele eikä etsi kumppania?

Jatkokysymyksiä: Miltä Matiaksesta tuntuu?

Kuva 5. Omat ja toisen oikeudet.

Seuraavaksi teimme omiin ja toisen rajoihin liittyvän tehtävän. Olin valmistellut jokaiselle asiakkaalle pohjan kolmesta A4 paperista, jotka oli liimattu teipillä yhteen. Pohjassa oli kuvia erilaisista tekemisistä, muun muassa halaamisesta, juttelusta, kädestä pitämisestä ja rakastelusta (Ks. Kuva 6). Olin myös tulostanut ja leikannut kuvia eri henkilöistä, esimerkiksi

äiti, isä, ystävä ja toimintakeskuksen ohjaaja. Kuvia, joita olin hyödyntänyt tehtävään, käytetään paljon kommunikaation tukena. Kuvia olin löytänyt Papunetin Kuvapankista (Papunet 7.4.2021). Tehtävässä oli tarkoitus miettiä, mitä kunkin henkilön kanssa voi tehdä. Voiko esimerkiksi työkaveria mennä pussaamaan? Voiko ystävää halata? Asiakkaat saivat liimata eri henkilöitä eri tekemisien kohdalle. Lopuksi kävimme tehtävän yhdessä läpi keskustellen.

Kuva 6. Minun rajat, sinun rajat -tehtävä.

Viimeisenä aiheenamme oli seksuaalioikeudet (Ks. Kuva 7). Olin löytänyt kysymykset netistä ja käyttänyt myös esimerkkejä asiakkaiden kanssa keskustellessa, mutta olin myös joihinkin kohtiin lisännyt omia esimerkkejä (Ks. Seksuaalioikeudet, [viitattu 8.9.2021]). Läpikäymiämme aiheita olivat muun muassa oma seksuaalisuus, tieto seksuaalisuudesta ja itsensä suojeleminen.

Seksuaalioikeudet

1. Oikeus omaan seksuaalisuuteen? / Oma seksuaalisuus

- seksuaalinen suuntautuminen, turvallinen seksielämä, voi olla oma itsensä ja päättää miten seksuaalisuuttaan ilmentää.

2. Oikeus tietoon seksuaalisuudesta? / Tieto seksuaalisuudesta

- tieto ammattilaisilta (lääkäri, hoitaja, ohjaajat), oikeus kysyä asioista ja saada vastauksia, saa tietoa itselle ymmärrettävässä muodossa (esim. lääkäri ei käytä vaikeaa ammattisanastoa)

3. Oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi? / Itsensä suojelu

- toiseen ei saa koskea ilman lupaa, oikeus saada apua, jos joutuu seksuaaliväkivallan kohteeksi (luvaton koskettelu/raiskaus), oikeus käyttää ehkäisyä ja suojautua seksitaudeilta (kondomi), somenäkökulma (häiritsevät viestit netissä – oikeus olla vastaamatta), ei tarvitse suostua asioihin, mitä ei halua tehdä.

4. Oikeus seksuaaliterveyspalveluihin? / Seksuaaliterveys?

- seksuaaliterveys – voi hyvin, saa apua, tukea ja tietoa ammattilaisilta, neuvoja esim. perheen perustamiseen. Palvelut pitää olla hyviä, luottamuksellisia.

5. Oikeus yksityisyyteen / Yksityisyys?

- oikeus huolehtia omasta hygieniasta rauhassa (saa käydä suihkussa ilman, että joku tirkistelee), saa toteuttaa omaa seksuaalisuuttaan rauhassa (itsetyydytys), voi käydä uimassa ilman, että kukaan tulee häiritsemään tai koskettelemaan. Oikeus sanoa ei, jos ei halua tehdä jotain.

Kuva 7. Seksuaalioikeudet.

Päätimme toimintahetken mukavaan jälkipuintiin ja keskusteluun päivästä. Lisäksi halusin tarjota asiakkaille jäätelöä kiitoksena siitä, että he osallistuivat toimintahetkeen ja olivat ryhmäkeskustelussa hyvin läsnä sekä toivat omia oivaltavia ajatuksiaan ilmi. Nauhoitin ryhmäkeskustelun kokonaan, pois lukien tauot. Nauhoitus ei tuntunut häiritsevän ryhmäkeskustelua tai tilannetta ollenkaan.

5.5 Analyysitavan kuvaus

Ensimmäisenä lähdin litteroimaan tallenteita. Litterointi tarkoittaa tilanteiden, kuten esimerkiksi äänitteiden, kuvien tai videoiden kirjoittamista auki. Kun esimerkiksi äänite on kirjoitettu kirjalliseen muotoon, niitä voi tarkastella manuaalisesti erilaisilla analysointimenetelmillä. Tutkijalla on vastuu siitä, mitä kaikkea hän litteroi, koska litterointi on hidas työvaihe. Valintoja litteroinnin osalta tehdään jo tässä vaiheessa, mutta onneksi niihin voi palata tarpeen tullen aina uudelleen. Litterointia voidaan toteuttaa eri tarkkuudella. Tarkimmassa tasossa huomioidaan puheen lisäksi myös eleet, äänenpainot ja tauot, mutta monesti riittää melko karkea litterointi, jossa huomioidaan lauseen pääsanoma tiivistäen. Sanatarkkoja kuvauksia taas voidaan käyttää sellaisenaan havainnollistavina sitaatteina myöhemmässä vaiheessa raporttia. (Kananen, 2017, 134.)

Pyrin aloittamaan litteroinnin mahdollisimman pian, kun olin ollut pitämässä toimintahetkeä. Koitin tehdä litterointia aina yhden tai kahden tunnin pätkissä, jotta pystyin keskittymään tallenteisiin. Käytin nauhurista asetusta, jolla sain puheen kuulumaan hitaammin, mikä auttoi toisinaan saamaan paremmin selvää. Tila, jossa olimme asiakkaiden kanssa, oli hieman humiseva ilmanvaihdosta johtuen, joten tallenteissakin se kuuluu ja vie tilaa ääneltä.

Litterointi voidaan tehdä yleiskielellisesti. Siinä teksti muunnetaan kirjakielelle ja poistetaan murre- ja puhekielen ilmaisut. (Kananen, 2017, 135.) Yleiskielellinen litterointi kuvaa minun litterointitapaani parhaiten. En kokenut tarpeelliseksi litteroida niin tarkasti, että olisin kirjoittanut auki kaikki äännähdykset ja naurut. Murresanat halusin kuitenkin litteroidussa aineistossa pitää, koska minusta ne säilyttävät hienosti puhujan ainutlaatuisen puhetyylin.

Koodeilla ja indekseillä tarkoitetaan merkkejä, jotka voivat olla esimerkiksi numeroita, kirjaimia tai alleviivauksia. Koodaaminen ei ole pakollista, mutta se auttaa aineiston

käsittelyssä. Tietyt kohdat tekstissä löytyvät nopeammin, jos niissä on merkintöjä. Koodaamisessa ei ole vain yhtä ainoa mallia tai kaavaa, jonka mukaan toimitaan, vaan sitä voi tehdä esimerkiksi merkitsemällä usein toistuvia tai poikkeavia asioita. (Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Aloitin käymään litteroitua aineistoa läpi siten, että etenin aihe kerrallaan. Poimin litteroidusta aineistosta omaan Word-tiedostoon asioita, joita löysin aineistoa tarkemmin tutkiessani. Ajattelin ensin tehdä analysointia perinteisellä viivoitin-alleiviivaus tyylillä, mutta huomasin, että tämäkin on helpompi tehdä tietokoneella. Etenin litteroitua aineistoa aina aihe kerrallaan. Kirjasin ylös erilaisia huomioita, mitä toimintahetken keskustelussa tuli ilmi. Itse tekemäni johtopäätökset alleviivasin tai merkitsin nuolimerkillä. Laitoin myös aina ylös, miltä sivulta litteroitua aineistoa olen huomion tehnyt, mikä auttaa minua helpommin löytämään asiakkaiden sanomat kommentit. Havainnollistavia kommentteja hyödynnän tuloksien esittelyssä. Litteroidun aineiston läpikäytyäni tutkin vielä kirjallisten tehtävien vastauksia ja poimin niistä muutamia kohtia, jotka ovat mielestäni hyvä mainita. Käytännössä siis luin litteroitua tekstiä useampaan kertaan ja kirjoitin sieltä oleellimmat huomiot itselleni muistiin.

Ennen aineiston läpikäyntiä olin ajatellut, että saisin kirjallisista tehtävistä nostettua erilaisia hyviä huomioita esiin, mutta aineistoa katsellessani huomasin, että koko opinnäytetyön merkittävin aineisto muodostuu toimintahetken nauhoitetusta ryhmäkeskustelusta. Vaikka kirjalliset tehtävät toimivat hyvin perustana keskustelulle, keskustelusta nousee pintaan opinnäytetyön aineiston osalta tärkeimmät seikat. Kirjalliset tehtävät toimivat kuitenkin eri teemojen jäsentelyssä ja hahmottamisessa. Jokainen tehtävä käsitteli eri aihetta, minkä avulla sain muodostettua erilaisia teemoja.

Aineistossani on viisi teemaa, joista muodostin kolme pääteemaa. Teemoja ovat ihastuminen, seurustelu, seksuaalisuus, omat ja toisen rajat sekä seksuaalioikeudet. Ihastuminen ja seurustelu menevät mielestäni hyvin yhteen, koska siinä käsitellään ihastumisen tunteita, mutta seurustelun kautta myös toisen tunteita ja huomiointia. Toisena teemana on seksuaalisuus ja seksuaalioikeudet ja kolmantena omat oikeudet, omat rajat.

5.6 Eettisyys ja luotettavuus

Hirsjärven ym. (2009, 25) mukaan ihmisarvon kunnioittaminen tulee olla lähtökohtana tutkimuksessa. Ihmisille on annettava mahdollisuus päättää, haluaako osallistua tutkimukseen vai ei, mikä on myös osoitus itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta. Tärkeää on myös kiinnittää huomiota siihen, miten ihmisten suostumus tutkimukseen hankitaan. Lähetin Värkkööplassin työntekijälle sähköpostitse SeAMK:in oman tutkimussuostumusohjeen (Ks. Liite 2) ja työntekijä tulosti ne paikan päällä asiakkaille. Tutkimussuostumuksessa ilmenee, mitä suostumus koskee ja mistä tutkimuksessa on kyse. Asiakkaat saivat allekirjoittaa tutkimussuostumuksen etukäteen ja saivat tarvittaessa siihen tukea.

Henkilö, joka ei esimerkiksi kehitysvammaisuuden vuoksi pysty antamaan suostumustaan tutkimukseen, on laissa määritelty vajaakykyiseksi. Sama laki oikeuttaa vajaakykyisen suostumuksen allekirjoittamisen lähiomaisen, muun läheisen tai laillisen edustajan toimesta. Vajaakykyisten henkilöiden tutkimisen eettisiin perusteisiin kuuluu myös muun muassa se, että tutkittavalle on annettava tutkimuksesta tietoa sellaisella tavalla, jonka hän pystyy ymmärtämään. (Kohonen, Kuula-Luumi & Spoo 2019, 10.) Tutkimussuostumusohjeen lisäksi tein selkokielen saatekirjeen asiakkaille itselleen, minkä ajattelin helpottavan heidän ymmärrystään siitä, mistä tässä tutkimuksessa on kyse.

Henkilötietojen käsittely on yleistä tutkimusten tekemisessä. Henkilötietoja voivat olla esimerkiksi sellaiset tiedot, joiden avulla henkilö voi tulla tunnistetuksi joko suoraan tai epäsuorasti. Suoria tunnistetta ovat esimerkiksi nimi ja henkilötunnus, kun taas epäsuoria voi olla esimerkiksi erikoinen ammattinimike. Opinnäytetyön tekijä käsittelee henkilötietoja esimerkiksi haastattelun vuoksi. Opiskelijan täytyy pitää huolta, että haastatteluista ilmenneet aineistot tallennetaan tietoturvalliseen paikkaan. (Tietosuojaohje opiskelijoille, [viitattu 14.9.2021].)

Opinnäytetyössäni haastatteluun osallistuneiden henkilöllisyydet eivät ole tunnistettavissa. Nimiä, kuvia tai muita tunnistettavia aineistoja ei tutkimukseen liity. Opinnäytetyöhöni liittyvää aineistoa olen pitänyt paikassa, johon muut eivät ole päässeet käsiksi. USB-muistitikku, jolla olen säilyttänyt tallenteita, on vain minun hallussani. Kun opinnäytetyö on siinä vaiheessa, että henkilötietoja sisältävät aineistot voi hävittää, teen sen heti.

6 TULOKSET

6.1 Ihastuminen ja seurusteleminen

Kehitysvammaisetkin kaipaavat toisen ihmisen läheisyyttä, kumppania. Joillekin kumppanin löytäminen on yksi suurista haaveista elämässä, eikä se ihme olekaan. Parisuhde, avo- ja avioliitto ovat ihmisen elämän merkittävimpiä asioita, ja hyvin toimiessaan ne ovat todella iso voimavara arjessa. Toisinaan osa meistä viihtyy myös yksin ja sekin on täysin hyväksyttävää ja normaalia; ei aina tarvitse olla parisuhteessa tai etsiä sitä.

Esittelen tuloksia teemoittain läpi. Omia havaintojani ja ajatuksiani puoltavat asiakkaiden kommentit, joita ryhmäkeskustelussa tuli ilmi. Olen käyttänyt haastattelijasta, eli itsestäni lyhennettä H, ja A-kirjain on lyhenne asiakkaasta. A-kirjaimen perässä oleva numero erottaa asiakkaat toisistaan.

Ensimmäisenä teemana käsitelimme ihastumista Teron tarinan avulla. Ihastumisesta ja seurustelusta keskustelu aiheutti asiakkaissa hymyä ja naurua. Voi olla, että ehkä näistä aiheista keskusteleminen on hieman jännittävää, mikä mahdollisesti johtui siitä, että aiheista ei ole paljoa keskusteltu. Asiakkaat osasivat sanoittaa ihastumisen tunteita hyvin. Yksi asiakas kuvasi ihastumisen tunnetta esimerkiksi sillä, että ”vattan pohjas on perhosia” (A3). Lähes kaikki olivat samaa mieltä siitä, että ihastumisesta kannattaa kertoa ihastuksen kohteelle. Siitä, miten ihastukselle voi tunteensa kertoa, ei mielestäni huokunut niin paljon sosiaalinen media Instagramin, Facebookin, Snapchatin tai muiden sovellusten muodossa; sen sijaan ihastukselle voi kertoa asiasta kasvotusten tai vaikka kirjoittamalla kirjeen.

H: Miten voisi kertoa toiselle, että on ihastunut?

A1: Tai voi kirjoittaa lapun tai mennä jutteleen kahestaan.

A2: Kasvotusten tai viestillä.

Kaikki asiakkaat olivat sitä mieltä, että ihastukselle kannattaa kertoa tunteistaan. Muutama asiakas toi kuitenkin ilmi, että ihastumisesta kertominen saattaa aiheuttaa ihastuksen kohteessa suuttumusta, jos hänellä onkin jo seurustelukumppani.

H: No miksi ihastukselle sitten kannattais kertoa niistä ihastumisen tunteista?

A3: No sitten muuten se ihastuksen kohde ei tiedä, että tämä Tero on ihastunu siihen. Ja kannattaa kertoa, että se tietää sitte, että joku on hänestä kiinnostunu.

A1: Ku joillekki tota ihastuksen kohde voi suuttua siitäki jos se menee sanomaan, että mä oon ihastunu suhun.

Kirjallisesta tehtävänannosta nostan esille huomiota esimerkiksi siitä, että osalle asiakkaista kysymykset, jotka käsittelivät ihastuksen kohteelle kertomista ja sitä, jos ihastuksen kohde ei vastaakaan omiin tunteisiin, olivat vaikeita. Asiakkaat kuitenkin osasivat sanoittaa hienosti sitä, miltä se tuntuu, jos ihastuksen kohde ei vastaakaan omiin tunteisiin. Olo on pettynyt ja ikävä, tuntuu pahalta, kun ihastuksen kohde ei olekaan ihastunut minuun.

H: No Tero sitte kertoo niistä tunteistaa, mutta tää Maria ei kuitenkaa oo ihastunu Teroon, miltä se Terosta tuntuu?

A2: Tuntuu pahalta.

A5: Pettymys.

Seurustelu-teemaa kävimme läpi seurustelun sydämen avulla. Kysyessäni, mitä seurustelu tarkoittaa, moni osasi vastata kysymykseen, mutta eräs asiakas sanoi myös, että ei tiedä. Eräs asiakas kertoi seurustelun olevan esimerkiksi sitä, että ”muuttaa yhteen, tehdä kaikkea kivaa yhdessä” (A1).

H: Mitä teille tulee mieleen seurustelu sanasta? Mitä se vois tarkoittaa?

A4: Sitä jotta on yhdes.

A3: Ostaa toiselle jotaki niin ku hemmottelee tai jotaki semmosta.

Asiakkaat toivat myös esille kihloihin ja naimisiin menon, mutta kukaan ei maininnut esimerkiksi perheen perustamista, mikä ehkä olisi voinut tulla esille näitä aiheita käsitellessä. Seksuaalikasvatus on puutteellista, eivätkä kehitysvammaiset saa tarpeeksi tietoa heille sopivassa muodossa. Yhteiskunnassamme on historian läpi tähän päivään saakka ollut asenne ja käsitys siitä, että kehitysvammaisten ei tarvitse lisääntyä. Nykäsen (Metropolia 2014) mukaan Henttonen (2013) kertoo, että kehitysvammaisen voi saada lapsia. Tuen tarve lapsen synnyttyä on kuitenkin suuri. Kun kehitysvammaisen suunnittelee lapsen hankintaa, on tärkeää muistaa, että on pidettävä huolta lapsen kasvatuksesta, turvallisuudesta ja kehityksestä. Jos näitä ei pystytä tarjoamaan lapselle, lapsen oikeus menee vanhemman oikeuden edelle, ja tarpeen mukaan lapsi voidaan sijoittaa muualle.

Parisuhteessa on monia hyviä asioita, mutta toisinaan suhde voi kokea alamäkiä, kriisejä ja pettymystä. Tärkeintä kuitenkin on huomata, milloin toisen sanat tai teot menevät liian pitkälle. Kehitysvammaiset eivät välttämättä huomaa varoitusmerkkejä, mitä parisuhteessa saattaa tulla esille. Koska omaa kumppania on voitu toivoa jo pitkään, saatetaan jäädä suhteeseen, jossa kokisikin olevansa toisinaan onneton. Asiakkailta kysyessäni, mitä huonoja asioita parisuhteessa voisi olla, moni vastasi, että riitely ja tappeleminen. Myös eroaminen sekä pettäminen koettiin olevan huono asia parisuhteessa. Parisuhteessa riitely oli joidenkin mielestä ok, mutta jotkut vastasivat, että parisuhteessa ei voi riidellä.

H: No mitäs huonoja asioita siinä parisuhteessä vois olla ja seurustelus?

A6: No jos se toinen pettää toista esimerkiksi.

A1: Sitte helposti tulee ero jos koko ajan tappelee.

Parisuhteessa riitely on toisinaan ilmaa puhdistavaa ja luo kumppanien välille vahvempaa sidettä. Myös asiakkaat tunnistivat sen, että riitely on silloin tällöin vain hyvä asia. Asiakkailta kysyessäni, minkä takia parisuhteessa on joskus hyvä tai huono asia riidellä, asiakkaat osasivat kuvailla sitä hienosti.

H: Onko se hyvä vai huonoa asia jos välillä riitelee?

A1: Hyvä. Koska se ei muuten toimi se seurustelu jos ei riitele. Sitte esittää.

A2: Jos välillä tulee riitaa niin sillä voi sillä tavalla, että toinen välittää, mutta jos on koko ajan tasasta niin sitte ei välttämättä, vähäse niin ku huomaa, että toinen välittää, tulee yhteenottoja välillä. Että ei kokemusta oo.

Asiakkaat pitivät kuitenkin tärkeänä sitä, että parisuhteessa riitely ei saa mennä liian pitkälle. Asiakkaat toivat esimerkiksi esille fyysisen parisuhdeväkivallan ja sen, että se ei enää kuulu niin sanottuun hyvään riitelyyn parisuhteessa. Eräs asiakas esimerkiksi kuvaili riitatilannetta, ” mutta ei saa kuitenkaan lyödä. Ei saa lyödä kuitenkaa, voi vaikka tuleeki yhteydenottoja ” (A1). Toinen asiakas lisäsi myös täydentävän vastauksen, ” eikä saa ottaa toisesta niin ku kiinni. Eikä saa haukkua toista eikä tukistaa ” (A6).

Joskus parisuhteessa voi tulla vastaan tilanne, että ihastuukin johonkin toiseen ihmiseen. Tärkeää on kuitenkin kiinnittää omiin tunteisiinsa huomiota, onko ihastus vain ohimenevää vai onko oikeasti tykästynyt johonkin toiseen ihmiseen. Eräs asiakas toi ajatuksiaan aiheesta esille oivaltavasti, ” no sitte se voi joutua se toinen sanoa, että mee sitte sen luo jos niinku se saa selville että on ihastunu. Ja sanoo että mee kuule sinne niin, sen toisen luo. ” (A1).

Mustasukkaisuus tunnistettiin käsitteenä hyvin.

H: Mitä mustasukkaisuus on? Kukas tietää, kertoo?

A1: Esimerkiksi jos on niinku työllä poikaystävä ja pojalla tyttökavereita niin sitte on niin ku mustasukkanen. Epäilee toista, että onko se pettäny niin se on mustasukkasuutta.

A2: Mustasukkasuuteen vielä se, että ei tykkää jos toinen on toisen lähellä eikä itse pääse.

Parisuhde ei ole pakollista, eikä kenenkään tarvitse seurustella. Oli hienoa huomata, että myös asiakkaat tiedostivat sen, että kaikkien ei tarvitse olla kiinnostuneita seurustelemisesta ja parisuhteen etsimisestä.

H: No mitäs te ootte sitte siitä mieltä, että voiko ihminen elää yksin? Tarteeko aina sitte seurustella?

A6: Ei, kyllä jotkut viihtyy yksinki.

Eräs asiakas toi vielä hienon lisäyksen seurusteluaiheeseen mainitsemalla kaukosuhteet. Kaukosuhteiden ylläpitoon mainittiin erilaisia virtuaalisia yhteydenpitomahdollisuuksia, kuten ”sille voi soittaa, jos tulee ikävä (...) videopuhelun välityksellä näkee sen toisen sieltä.” (A3).

H: Haluaako joku vielä sanoa jotain seurustelusta tai jotaki mitä tulee mielehen?

A2: Yks siis siis jos on välimatka pitkä, se se vois olla semmonen yks.

A1: Ei ne kaukosuhteet yleensä toimi, et helposti tulee ero sitte.

Keskustelimme myös ikävästä, mikä liittyy oleellisesti seurustelusuhteisiin. Ikävää voi tuntea omaa kumppania kohtaan, mutta myös yhtä lailla ikävä voi olla esimerkiksi äitiä tai isää tai omaa lemmikkiä. Asiakkaat toivat ikävästä keskustellessa myös ilmi koronan vuoksi pidetyn poikkeusajan ja kertoivat, miten muilla keinoilla on voinut pitää yhteyttä läheisiin. Eräs asiakas kertoi, että ”Ei nää nii usein tai siis nyt ku ei voi tota mennä toisen työ, niin sitte pitää keksiä, että pitää soittaa ja tekstata ku ei nää kasvotusten. (..) nii siihen tota siihen tota seurusteluun muuta keinoja nyt ku on tämä korona (..) soittaa ja lähettää tekstiviestin ja videopuhelun.” (A3).

Yksi asiakkaista myös mainitsi seurusteluun sängyssä olemisen. Sängyssä olemiseen ei kuitenkaan suoranaisesti liitetty seksuaalista kanssakäymistä, mikä johtui mahdollisesti myös siitä, että ryhmässä ei uskallettu asiaa ääneen sanoa.

H: Mitäs te ajattelette siitä?

A6: No voi nukkua yhyres ja pussailla.

A1: Ja lohduttaa

Ryhmässä keskustelu ihastumisesta ja seurustelusta oli jotenkin yllättävän sujuvaa ja helppoa. Minulle syntyi käsitys, että asiakkaat tiesivät hyvin, mistä on kyse ja ovat mahdollisesti myös itsekin kokeneet ihastumisen tunteita, ja ehkä osa oli myös ollut parisuhteessa tai on tällä hetkellä. Osa asiakkaista oli aktiivisempia vastaamaan, mutta aktiivisten vastaajien myötä, myös useampi ääni nousi kuuluviin ja myös he komppasivat aikaisempia vastauksia. Keskusteltua voi tulkita niin, että ryhmäläiset olivat keskenään hyviä ystäviä, ja sitä kautta myös tilanne oli rento ja keskustelu oli vapaata.

6.2 Seksuaalisuus ja seksuaalioikeudet

Kehitysvammaisten seksuaalisuus on tabu, asia, josta ei puhuta tarpeeksi. Jälleen voimme todeta, että historian ja menneisyyden asenteet ja ajatukset ovat läsnä vielä tänäänkin. Jokaiselle meille kuitenkin kuuluu oikeus saada tietoa seksuaalisuudesta ja jokaisella on myös oikeus koskemattomuuteen, oikeus olla juuri sellainen kuin on, ilman syrjimistä, vainoamista tai minkäänlaista hyväksikäyttöä.

Kävimme seksuaalisuusteemaa keskustellen läpi. Kysyin asiakkailta kysymyksiä ja ajatuksia, joita heillä heräsi seksuaalisuusteemaan liittyen. Asiakkaat lähtivät tuottamaan heti vastauksia, kun kysyin yleisesti siitä, mitä seksuaalisuus tarkoittaa. Seksuaalinen suuntautuminen oli asiakkaille tuttu juttu ja he osasivat myös kuvailla useampaakin eri suuntautumista.

H: Osaako joku sanoa, mitä seksuaalisuus tarkoittaa?

A1: Lesbo. On lesbopareja ja homopareja.

A3: Sitte on näitä, että nainen ja mies, näitä tavallisia, että on nainen ja mies.

Kysyessäni asiakkailta mitä yksityisyys voisi tarkoittaa, he tunnistivat heti asioita, joita yksityisyyteen voisi kuulua.

H: Sitte yksityisyys – jokaisen oikeus omaan rauhaan ja kehoon. Ajatuksia?

A1: Että ei saa joka paikkaan koskee (..) jos antaa luvan, on eri asia.

A7: Saa yksin nukkua.

Itsetuntoon liittyvä kysymys oli hieman hankala. Itsetunto sana on ehkä vieraampi ja sen ollessa abstrakti, on ehkä hieman vaikea pukea sanoiksi sitä, mitä se voisi tarkoittaa. Käsitettä avatessani ja kertoessani, että itsetunto tarkoittaa oman arvonsa tiedostamista ja itsensä hyväksymistä sellaisena kuin on, asiakkaat alkoivat löytämään hyviä vastauksia siihen, mitä itsetuntoon voisi kuulua.

A6: Kaikki ei hyväksy itseänsä semmosena. Sitte ne vihaa jotkut itseään. Sitte ne viiltelee ja kaikkea.

Asiakkaat saivat nopeasti kiinni siitä, mitä tarkoittaa kunnioitus ja jokaisen ihmisen arvostus sellaisena kuin hän on. Kysymys itsetunnosta oli hieman samanlainen, joten tähän oli helppo lisätä kommentteja.

A1: Ei saa pilkata, vaikka on erilainen.

A6: Tai jos on jotaki puheessa vikaa nii ei ruveta nauramaan, ei se voi sille mitää.

Yhdistin ryhmäkeskustelutilanteen aikana myös toisen kunnioittamisen seurustelu-teemaan ja kerroin, että esimerkiksi omaa kumppania osaa arvostaa, eikä ala esimerkiksi haukkumaan tai sanomaan kumppanille ilkeästi. Eräs asiakas kommentoikin pointtiani hyvin sillä, että ”hyväksyy sellasena ku on. Eikä rupee selän takana, ei oo luotettava kumppani, jos selän takana puhuu paskaa ja kaikkea tällästä.” (A6).

Seksuaalinen hyvinvointi, terveys toi asiakkaille mieleen esimerkiksi terveellisesti syömisen ja urheilemisen. He myös tunnistivat nopeasti, että jos jokin paikka on kipeänä, mennään lääkäriin. Tässä yhteydessä ei kuitenkaan tuotu ilmi muuta aiheeseen liittyvää.

Pelkkä sana ”hellyys” auttoi asiakkaita kertomaan monia erilaisia asioita, mitkä kuuluivat minun tukisanalistaanikin. Oli hienoa, että minun ei tarvinnut antaa esimerkkejä, sillä asiakkaat osasivat itse tuottaa hyvin vastauksia siihen, mitä hellyys on.

H: No mitäs sitte hellyys?

A1: Haliminen. (...) ja kehuu toista että kyllä soot ihana.

A6: Ja jalkahieronta.

H: No mitäs sitte nautinto? Jokin mistä tulee hyvä mieli ja olo.

A6: Nauttii olla sen toisen kans ja olla lähellä.

Seksuaalisuusteemasta oli helppo puhua asiakkaiden kanssa, mutta huomasin, että joidenkin kysymysten kohdalla ryhmässä vallitsi hiljaisuus, eikä kukaan osannut oikein sanoa mitään. Olin kuitenkin tyytyväinen siihen, että apukysymyksiä sanoessani asiakkaat alkoivat löytää käytännön esimerkkejä kysymyksiin ja sitä kautta pystyimme taas jatkamaan keskustelua. Olin ylpeä, miten rohkeasti asiakkaat vastailivat ja kertoivat omia ajatuksiaan ryhmässä. Monessa muussa ryhmässä ei välttämättä olisi niin avointa keskustelua edes syntynyt.

Seksuaalioikeuksia kävimme asiakkaiden kanssa läpi keskustellen ja yhdessä miettien. Seksuaalioikeudet voivat unohtua yhteiskunnassa, joka ei tue kehitysvammaisten seksuaalisuutta. Seksuaalisuus on monesta osasta koostuva kokonaisuus, eikä se tarkoita pelkästään seksuaalista kanssakäymistä. Esimerkiksi seksuaalisen hyväksikäytön riskit ovat olemassa, eikä kehitysvammaisen välttämättä edes huomaa varoitusmerkkejä, saatikka hae itselleen apua. Kysyin asiakkailta erilaisia kysymyksiä seksuaalioikeuksiin liittyen.

Ensimmäisenä kysymyksenä oli oma seksuaalisuus, mitä se tarkoittaa ja mitä siihen voisi kuulua. Avatessani hieman omaa seksuaalisuutta muun muassa seksuaalisena suuntautumisenä, turvallisena seksielämänä, omana itsenään olemisena, asiakkaita alkoi hieman naurattaa. Kukaan ei oikein osannut suoraan vastata minulle mitään aiheeseen liittyen. Seuraavan kysymyksen kohdalla, joka käsitteli tietoa seksuaalisuudesta, asiakkaat osasivat kertoa, että esimerkiksi neuvolasta saa tietoa seksuaalisuuteen.

Kolmas kysymys oli itsensä suojelusta. Asiakkaat osasivat hienosti kuvailla sitä, mitä itsensä suojele voi tarkoittaa.

H: No mites itsensä suojele? Mitä se voisi olla?

A1: Että ei lähe vieraan matkaan.

A6: Ja sitte voi jos joku niin yrittää, nii potkasta sitä, se on niin ku itsensä puolustus. Pakko jotaki tehdä ettei se vie sua väkiste.

Itsensä suojeleeseen kuului myös muun muassa oikeus käyttää ehkäisyä ja suojautua esimerkiksi seksitaudeilta. Asiakkaat osasivat nimetä monia ehkäisymenetelmiä. ”(..) ehkäisytaastari (..) ja sitte on kapseliki (..) tabletti.” (A6). Kävimme myös läpi, miten sosiaalisessa mediassa on oikeus suojele itseään. Sosiaalisessa mediassa voi kohdata esimerkiksi sellaisten kuvien vastaanottamista, joita ei haluaisi nähdä. Kysyin asiakkailta, miten he toimisivat tällaisessa tilanteessa.

H: Mitä jos tuloo häirittevä viesti?

A6: Sitte pitää kertoa vanhemmille. (..) sitte ne pyytelee kuvia, että ne voi levitellä niitä.

A5: Ei oo ikinä tullu mulle semmosia. (..) joo eikä semmosiin kannata vastata.

A2: Ja whatsapis on se hyvä, että siinä pystyy ilmoittamaan ja estämään. Ku niin ku ilmoittaa ensi numeron niin sitte se estää samalla.

Keskustelimme asiakkaiden kanssa myös siitä, että eihän sellaisten ei-toivottujen kuvien lähettäjä saa edes siitä itselleen mitään.

H: (...) jos lähettää jonku hirvittävän kuvan toiselle ja toinen kauhistuu, niin mitä se siitä sitte saa? (...) Tuskin sille sitte tulee treffipyyntöjä.

A5: No ei varmasti tuu sellasia. Luultavasti toisella menee siinä jo ne fiilikset.

Eräs asiakas myös kertoi omasta kokemuksestaan, kun joku oli lähettänyt hänelle sosiaalisessa mediassa epämiellyttäviä kuvia. Hän kertoi, että ei vastannut viestiin ja laittoi kyseisen lähettäjän heti estolle ja poisti tämän numeron.

Seksuaaliterveys -kysymyksen kohdalla keskustelimme muun muassa perheen perustamisesta ja abortin tekemisestä. Eräs asiakas sanoi mielestäni hyvin, ”ja jotkut ei halua, ei kaikki halua lapsia, ei saa pakottaa, jos toinen ei halua.” (A6). Asiakkaat toivat myös ilmi sen, että joissain maissa abortin teko on kielletty ja että abortin voi tehdä esimerkiksi ottamalla tabletin, joka keskeyttää raskauden. Teiniäitiys myös huomioitiin ryhmässä, eräs asiakas lisäsi, ”sitte on niitäki tapauksia, että tulee äidiksi ennen ku ne on edes aikuisia. Voi joskus olla alle 15-vuotiaita, jotka saa yhtäkkiä lapsen. Siinä jää vähä niin ku koulu kesken.” (A3).

Viimeisenä aiheena kävimme läpi yksityisyyttä. Moni toi ensimmäisenä ilmi sen, että saa olla yksin. Eräs asiakas lisäsi hyvän kommentin, ”ja semmosta ettei levittele toisesta mitää, että se on se yksityisyyden suoja, että ei levitä toisista mitää tietoja netissä, että on se yksityisyydensuoja.” (A3). Kerroin konkreettisenä esimerkkinä asiakkaille sen, että saa esimerkiksi huolehtia omasta hygieniasta rauhassa, voi esimerkiksi käydä suihkussa ilman, että kukaan katsoo ikkunasta. Uimarannalla voi myös käydä ilman, että kukaan tulee koskettelemaan.

A5: Nii niitä tirkistelijöitä, sellasiaki tapauksia on, että on kattonu kiikareilla.

A1: Ja sitte jotkut pikkulapset kattoo, mut ne ei niinku ymmärrä, ettei saa kattoo, saa vahdata, mut ne ei niin ku vielä ymmärrä.

Seksuaalioikeuksista juttelu asiakkaiden kanssa oli positiivinen yllätys. He tunnustivat ja toivat ilmi sellaisia asioita, mitä en itsekään ollut ajatellut. Osa asiakkaista oli siis hyvinkin kartalla siitä, mistä seksuaalioikeuksissa on kyse. Huomasin kuitenkin, että ryhmässä oli myös sellaisia, jotka eivät osanneet vastata kysymyksiin. Asiakkaiden taso oli siis hyvin vaihteleva, minkä vuoksi toimintahetki ei ehkä palvellut jokaista niin kuin sen olisi pitänyt. Tärkeintä kuitenkin oli, että jokainen ryhmässä ollut oli läsnä tilanteessa. Jos ei osannut asioihin vastata, sai ainakin kuulla, mitä ryhmässä keskusteltiin.

6.3 Omat oikeudet, omat rajat

Omia oikeuksia kävimme läpi erilaisten lyhyiden tarinoiden avulla. Omat kokemukseni ovat sellaisia, että kehitysvammaiset henkilöt saattavat joskus tulla liian lähelle esimerkiksi työntekijää, mikä alkaa tuntumaan työntekijästä epämiellyttävältä. Koin, että asiaa on tärkeä käsitellä ja pohtia erilaisten tilanteiden kautta, että voiko toista mennä koskemaan tai voiko toista mennä liian lähelle. Jokaisella on kuitenkin oikeus omaan rauhaan ja siihen, että kukaan ei tule iholle, jos ei niin halua.

Ensimmäinen tarina käsitteli Villeä ja Minttua. Asiakkaat olivat selkeästi sitä mieltä, että Minttu voi kieltäytyä Villen pussailusta, vaikka he ovatkin pariskunta. Eräs asiakas esimerkiksi sanoi, että ”ku ei kaikki tykkää pussaamisesta”. (A1). Myös toinen asiakas komppasi edellistä kommenttia ja tuumasi, että ”ja joku ei tykkää muiden nähden”. (A6). Oli hienoa huomata, että suurin osa asiakkaista tunnisti heti, että pussailuun ei tarvitse ryhtyä, vaikka toinen osapuoli sitä haluaisikin. Myös parisuhteessa oleva yksityisyys huomioitiin sillä, että kaikki eivät tykkää julkisesti osoittaa rakkauttaan.

Toisessa tarinassa käsiteltiin Lauran ja Mikan tilannetta. Kertoessani tarinaa asiakkaat suoraan sanoen ”hiillostuivat” ajatuksesta, että asumisyksikön ohjaajan ja asukkaan välillä olisi suhde, mikä oli tietysti toivottu reaktio. Eräs asiakas kommentoikin hienosti työntekijän ja asiakkaan välistä suhdetta, ”yleensä kyllä mun mielestä niin ei. (...) mun mielestä niinku asiakas ja ohjaaja, mun mielestä ei voi kyllä. Se vois, tosin kyllä joku vois vähä ajatella, että ei se välttämättä oikeen toimisi.” (A5). Lisäksi toinen asiakas täydensi, ”ja sillä voi ollakki jo vaimo”. (A1).

Kolmannessa tarinassa pohdimme Saaran ja Jukan tilannetta. Asiakkaat olivat selkeästi sitä mieltä, että ei aikuisten ihmisten tarvitse enää kysellä lupaa äidiltään siihen, voiko seurustella. ”Jos on 25-vuotias niin sitte se on aikuinen, ihan oma päätös.” (A5). Toinen asiakas kuitenkin huomio, että ”mutta jos on niinku nuorempi, ja toinen vanhempi niin sitte.” (A1).

Neljäs tarina käsitteli hieman samanlaista tilannetta kuin toinen tarina. Tarinassa pohdittiin asiakas-Nikon ja työntekijä-Venlan tilannetta. Asiakkailta tuli myös tämän tarinan kohdalla suora vastaus siihen, että asiakkaan ja työntekijän väliset treffit eivät ole ok. Yksi asiakas kuvailikin tilannetta hyvin, ”ei voi sanoa, että hei ohjaaja (..) se vois vähän niin ku ihmetellä, että tota (..) sit se vois kans vähä olla kiukkunen, sanoo kiukkusesti, että nyt lopetat” (A1). Osa asiakkaista kuitenkin huomioi myös sen, että kaikki eivät välttämättä ymmärrä, että työntekijän ja asiakkaan suhde ei ole hyväksyttävää, ”ei sitä kaikki ymmärrä.” (A5).

Viidennessä tarinassa pohdittiin Matiaksen tilannetta ja sitä, tarvitseeko aina seurustella. Asiakkaat olivat tästäkin selkeästi sitä mieltä, että ei tarvitse seurustella ja että se on ihan ok, jos haluaa elää yksin. Yksi asiakas kertoikin oman kokemuksensa kautta ajatuksiaan, ”niin ku esimerkiksi minä, mä oon ihan tyytyväinen yksin, mä oon ihan tyytyväinen, kato se on oma tupa oma lupa niin ku se sanotaan.” (A5).

Omia ja toisen rajoja käsitelimme yhdistelytehtävän muodossa. Yhdistelytehtävässä asiakkaat joutuivat itse miettimään, ketä ihmistä kohtaan mitäkin voi tehdä. Voiko ystävää halata, entä pyytää tyttö/poikaystävää treffeille? Kävimme tehtävää läpi yhdessä suullisesti kohta kohdalta, kun kaikki olivat valmiita.

Yhdistelytehtävästä nousi esille esimerkiksi asiakkaiden yksilölliset erot. Ihan kuin jokainen meistä, on erilainen. Toinen tykkää halata iloisesti ystävää, kun tapaa hänet, mutta toiselle riittää pelkkä tervehtiminen. Tämä näkyi myös asiakkaiden vastauksissa esimerkiksi halata -tekemisen kohdalla. Joku haluaa ainoastaan perheenjäseniään, mutta toinen voi kokea työkaverin halaamisen mukavana. Kokonaiskuvaa katsoessa voin todeta, että asiakkaat havainnoivat hyvin, ketä kohtaan mitäkin voi tehdä. Koskettaa toista -kohtaa ei välttämättä kaikki olleet ymmärtäneet niin sanottuna seksuaalisena kosketuksena, mutta esimerkiksi suudella ja rakastella kohdat oli ymmärretty hyvin, eli tyttö/poikaystävää voi suudella ja

kumppanin kanssa voi rakastella. Huomasin kuitenkin, että rakastella -kohta ei varmastikaan avautunut kaikille täysin. Oli ehkä ajateltu, että se tarkoittaa rakastamista. Osa asiakkaista oli vastannut, että äitiä ja isää voi rakastella, mikä oli varmaan ymmärretty rakastamisena.

Asiakkaiden kokemukset tehtävästä olivat eriäviä. Osa piti tehtävää melko helppona, mutta osa asiakkaista sanoi, että tehtävän teko ei ollut niin helppoa. Nostan esille muutamia kohtia tehtävästä, joihin asiakkaat kommentoivat hyvin. Pitää kädestä kiinni -kohta herätti kahdenlaisia mielipiteitä. Osa sanoi, että kaikkia voisi pitää kädestä kiinni, mutta osa taas sanoi, että ei voi. Tässä kuitenkin huomioitiin esimerkiksi lasten kädestä pitäminen, ”ja kyllä niin ku jos on pieniä lapsia niin ne pitää äitinsä kädestä kiinni.” (A1). Jutella voi monen kanssa, mutta ei kuitenkaan tuntemattomien ja toista voi koskettaa, kun kysyy luvan.

Rakastella -kohta aiheutti asiakkaissa hymyä ja naurua.

H: Noo sitte tääl on tämmönen kohta ku rakastella. No kenenkä kans tämmöstä voi tehdä?

A5: Tyttö ja poikaystävän, ei kenenkää muun

A1: On niitäki ihmisiä, jotka on niin ku kaikkien kans.

Suudella -kohta ymmärrettiin seurustelusuhhteessa olevien osapuolten välisenä asiana. Ei ole asiallista suudella työpaikalla työntekijöitä tai työkavereita, mutta sen sijaan äidille voi antaa suukon poskelle, ”ja kyllä äitiäki voi pussata poskelle, antaa pusun poskelle äitille.” (A1).

Yhdistelytehtävä sujui mielestäni hyvin, ja tehtävän teko oli sellaista kuin olin toivonutkin. Jokainen pääsi pohtimaan kohta kohdalta tehtävää ja havainnoimaan sitä kautta myös omia tunteita ja ajatuksia. Yllätyin positiivisesti siitä, että asiakkaat olivat osanneet sijoittaa niin sanotusti oikean tekemisen oikean ihmisen kohdalle ja siinä oli huomioitu, että kaikkea ei voi kaikkien kanssa tehdä.

6.4 Oppaan tekeminen

Kehitin pitämäni toimintahetken ja siitä saamieni tulosten pohjalta oppaan. Opas sisältää ohjeet, miten voi pitää toimintahetkeä, jossa jutellaan seurustelusta ja seksuaalisuudesta. Opas sisältää ohjeineen ja lisämateriaaleineen Värkkööplassissa pitämäni toimintahetken. Ajatuksena on, että kehitysvammaisten kanssa työskentelevät saisivat oppaasta ideoita ja vinkkejä siihen, miten näitä tärkeitä asioita voisi käydä asiakkaiden kanssa läpi. Opasta voi kuitenkin käyttää myös muiden asiakasryhmien, kuten esimerkiksi nuorien kanssa sovelletusti. Oppaan toimintahetki on mahdollista toteuttaa sellaisenaan, mutta työntekijä voi soveltaa sitä asiakkaiden tarpeiden ja toimintakyvyn mukaan.

Ohjetta tehdessä täytyy purkaa omat itsestäänselvyydet ja miettiä lukijan näkökulmaa. On tärkeää, että ohjeen tekijä tunnistaa toiminnan eri vaiheet. Esimerkiksi itselle voi olla selvää tietokoneen ohjelman asennus, mutta ohjeen käyttäjälle täytyy selittää, minkälaisia vaiheita asentamiseen kuuluu. Ohjetta laatiessa täytyy myös ottaa huomioon selkeä ja helppo kieli, eikä käyttää vaikeita sanastoja. (Kotus, [viitattu 29.10.2021].)

Opasta tehdessäni oli hyvin olennaista ajatella oppaan lukemista sellaisen ihmisen näkökulmasta, jolla ei ole oppaan tehtävistä mitään tietoa etukäteen. Oppaassani pyrin mahdollisimman selkeään ja helppoon kieleen sekä siihen, että avaisin tarpeeksi tehtävänantoa ja esimerkiksi sitä, minkälaisia toimenpiteitä tehtävän valmistelu tekijältä vaatii.

Halusin, että opinnäytetyöstäni jäisi niin sanotusti jotain muutakin käteen kuin pelkkä opinnäytetyö. Seurustelu- ja seksuaalisuusaiheita ei tärkeyden puolesta voi liikaa korostaa, etenkään kehitysvammaisten henkilöiden kanssa. Seksuaalisuus on meidän jokaisen oikeus ja toivon, että opas auttaisi alalla työskenteleviä käsittelemään seurustelu- ja seksuaalisuusteemoja asiakkaiden kanssa. Toimintahetken pitäminen on myös hyvin antoisaa ryhmän vetäjällekin. Asiakkaista voi tulla esiin uusia asioita, mikä auttaa työntekijää ymmärtämään asiakasta paremmin myös niin sanotussa tavallisessa arjessa.

Opasta oli myös mukava työstää, koska oppaan teossa pääsin hyödyntämään luovuuttani ja sain tehdä siitä juuri sen näköisen, mistä itse pidän. Oppaan teko oli mieleistä Canva-palvelun avulla. Oppaan toteuttaminen oli myös aika helppoa sisältönsä puolesta, koska

kaikki tehtävät ja materiaalit olin suunnitellut Värkkööplassin toimintahetkeä varten, eli käytännössä kirjoitin tehtävät vain puhtaaksi opasta varten. Oppaan visuaalisuus ja erilaiset pienet kuvat kuvastavat minua tekijänä. Olen luova ja mielestäni kuvien ja värien hyödyntäminen oppaassa tuo siihen eloa ja väriä.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tavoitteena oli lähteä selvittämään, miten kehitysvammaisten henkilöiden seurustelusuhteita ja seksuaalisuutta määritellään sekä millaisia ajatuksia kehitysvammaisilla henkilöillä on niistä itsellään. Lisäksi halusin tutkia, miten toiminnallisilla menetelmillä voitaisiin kehittää kehitysvammaisten seurustelusuhteita sekä seksuaalisuutta.

Isolle osalle ihmisistä on tarve löytää kumppani, jonka kanssa voi jakaa parisuhteen ilot ja ongelmat. Kehitysvammaisuus ei poista näistä asioista unelmointia. Kehitysvammaiset ihmiset ovat yhtä lailla yksilöllisiä seksuaalisten tarpeiden suhteen, niin kuin me kaikki. (Palonen-Munnukka, 2011, 53.) Kehitysvammaisten ohjaajat ja vanhemmat voivat kokea seksuaalisuudesta keskustelemisen vaikeana ja tuntea itsensä avuttomaksi. Onneksi kehitysvammaisten avioliittomahdollisuuksia on lisätty lainsäädännössä. Avioliiton sekä yhteisen elämän vaikutuksia kehitysvammaisen elämässä on tutkittu ja todettu niiden olevan enimmäkseen myönteisiä. (Kaski, Manninen & Pihko 2009, 234.)

Ensimmäisen tutkimuskysymyksenäni tarkoituksena oli saada käsitys siitä, miten kehitysvammaisten henkilöiden seurustelusuhteita ja seksuaalisuutta määritellään. Tähän tutkimuskysymykseen paneuduin pitkälti opinnäytetyöni teoriaosuudessa etsimällä tietoa erilaisista lähteistä sekä myös kirjallisista teoksista.

Seurustelusuhde voi olla merkittävä tekijä yksilön hyvinvoinnissa. Aina seurustelusuhde ei kuitenkaan ole tasa-arvoinen ja rakkaudentäyteinen, niin että suhteen molemmilla osapuolilla on hyvä olla. Kehitysvammaisten henkilöiden seurustelu voi olla hyvinkin toimivaa ja siitä syystä myös todella tärkeää. Joskus kuitenkin huonon itsetunnon vuoksi kehitysvammaisen henkilö saattaa ajautua suhteeseen, joka ei ole hyvä. (Seksuaalisuuden turvataitoa 2004.) Huonon itsetunnon puolesta huonoon seurustelusuhteeseen päätyminen ei kuitenkaan ole vain kehitysvammaisten henkilöiden kohtalo, vaan kuka tahansa meistä voi ajautua parisuhteeseen, jossa voi olla manipulointia, satuttamista ja väkivaltaa henkisessä sekä fyysisessä muodossa.

Historiassa kehitysvammaiset ihmiset nähtiin rikollisina, haureutta harjoittavina ja köyhinä, eikä heidän uskottu integroituvan yhteiskuntaan. Tutkimuksissa selvinnyt kehitysvammaisuuden periytyvyys johti myös eugeniikkaan, eli rotuhygieniaan, jolloin monet

maat hyväksyivät pakkosterilisaatiolain, mukaan lukien myös Suomi. (Kehitysvammahuolto ennen 21.9.2020.) Kehitysvammaisuuden historiassa seurustelemista ja seksin harrastamista onkin yritetty rajoittaa erilaisilla kielloilla ja esimerkiksi pakkosterilisaatiolla. Asiat eivät onneksi ole tällä hetkellä samalla tasolla, mutta kehitysvammaisten ihmisten seurustelua ja seksuaalisuutta pidetään kuitenkin edelleen joissain määrin tabuna sekä vaikeana asiana. Onneksi aiheesta voidaan kuitenkin puhua nykyään edes jonkin verran ja esimerkiksi erilaisten dokumenttien avulla on voitu tuoda ilmi, että myös vammaisilla voi olla seuraelämää. Seksuaalisuudesta puhumiseen on luotu esimerkiksi internettiopas, joka käsittelee asioita selkokielisesti. Seteke -projekti on tuotettu vuosina 2012–2016 Tampereen Kaupunkilähetys ry:n kehitysvammapalveluiden Rongankotikeskuksen toimesta. (Seteke, [viitattu 2.11.2021].)

Palonen-Munnukka (2009, 77) kertoo, että kehitysvammaisilla ihmisillä on oikeus läheisiin ihmissuhteisiin, seurusteluun sekä seksuaalisuuteen. Valitettavasti kehitysvammaiset ihmiset kohtaavat keskimääräistä enemmän erilaisia kieltoja ja rajoituksia. Kehitysvammaisille osoitettu tieto on myös vähäisempää. Hän on kohdannut erikoistason seksuaaliterapeutin työssään kehitysvammaisia asiakkaita, joilla ei ole alkeellistakaan käsitystä omasta anatomiastaan, saati ehkäisykeinoista. Jos kehitysvammaisen ihmisen tieto perustuu televisiomainoksiin ja elokuvien rakastelukohtauksiin, ei ole ihme, että tieto on vääristynyttä.

Opinnäytetyön toimintahetkeä pitäessäni yllätyin kuitenkin siitä, miten hyvin osa asiakkaista tiesivät oivaltavia vastauksia kysymyksiini. Huomasin kuitenkin selkeät erot asiakkaiden tasossa, mikä aiheutti tietysti myös erilaisia vastauksia. Asioista tietävät asiakkaat tekivät keskustelusta aktiivista ja toimivaa, mutta huomasin samalla, että osa ryhmästä vain kuunteli. Näin jälkeen päin ajateltuna vastauksia olisi voitu mennä myös yksi asiakas kerrallaan, mutta toisaalta näistä asioista keskustelu voi olla joillekin hankalaa, enkä halunnut tehdä tilanteesta epämiellyttävää. Aktiiviset ryhmäläiset kuitenkin varmasti rohkaisivat myös hiljaisempia ryhmäläisiä kommentoimaan aina aika ajoin. Toimintahetkessä kaikki olivat kuitenkin hyvin läsnä, mikä oli hyvä.

Toisena tutkimuskysymyksenäni oli selvittää, millaisia käsityksiä kehitysvammaisilla henkilöillä on seurustelusuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyen. Tähän tutkimuskysymyksen

koko opinnäytetyöni pohjautuu. Toimintahetken pitäminen ja sitä kautta ryhmäkeskustelussa heränneiden ajatusten saaminen aineistoksi on ollut erittäin isossa osassa koko opinnäytetyötäni. Lähdin pitämään toimintahetkeä avoimin mielin ja toivoin, että asiakkaat tulisivat myös avoimin ajatuksin ryhmäkeskusteluun mukaan. Toimintahetki meni oikein mallikkaasti, ja mielestäni sain kerättyä hyvin aineistoa ryhmäkeskustelun pohjalta.

Kun nuori kehitysvammainen saavuttaa sukukypsyyden, häntä alkaa kiinnostaa seksi, pornografia sekä seksin tekniikat. Kehitysvammainen nuori aikuinen voi tarvita kuitenkin runsaasti tukea ja ohjausta nuoruuden kehitystehtävien läpikäyntiin. Kun seksuaalikasvatus on onnistunut ja eri kehitysvaiheet on käyty rauhassa läpi, antaa se valmiuden siirtyä seuraavalle tasolle seksuaalisuuden alueella. Kehitysvammaisilla oleva tieto jää usein ikätasoa aikaisempaan vaiheeseen. (Palonen-Munnukka 2011, 58–59.)

Ryhmäkeskustelussa oli hienoa huomata, että siihen kuului myös asiakkaita, joiden mielestä seurustelu ei ole mikään pakollinen asia. Yksin olemisesta saa myös nauttia ja siitä löydettiin myös omat hyvät puolensa. Enemmistö asiakkaista kuitenkin osallistui ryhmäkeskusteluun sellaisilla ajatuksilla ja kommentteilla, jotka osoittivat heidän olevan kiinnostuneita seurustelusta, parisuhteesta ja seksuaalisuudesta. Asiakkaat tiesivät vastauksia kysymyksiini paljon paremmin, mitä olin ajatellut. Omat ennakoajatukseni tietenkin pohjautuivat omiin aikaisempiin kokemuksiini ja siihen, että en tuntenut asiakkaita, jotka osallistuivat toimintahetkeen.

Uskon, että itselläni ja myös monella muulla saattaa olla ennako-oletus siitä, että kehitysvammaiset ihmiset eivät välttämättä tunnista seurusteluun tai seksuaalisuuteen liittyviä asioita niin hyvin. Ennako-oletus poikkeaa positiivisesti opinnäytetyöni tuloksista. On kuitenkin huomioitava, että kyseessä oli vain yhden ryhmän yksi tapaaminen, eikä minkäänlaisia oletuksia ja yleistyksiä voi niin suppealla otannalla tehdä. Oli hienoa huomata, että asiakkaat tiesivät paljon asioista ja ymmärsivät hyvin, minkälaisia asioita parisuhteeseen ja seksuaalisuuteen liittyy.

Mainittakoon kuitenkin, että seksuaalisuuteen liittyviä teemoja läpikäydessämme huomasin, että ne olivat asiakkaille vaikeampia kuin seurusteluun liittyvät teemat. Voin tehdä sen

pohjalta johtopäätöksen siitä, että parisuhteesta ja seurustelusta on asiakkaille ehkä aiemmin puhuttu ja aiheet olivat tuttuja, mutta seksuaalisuuteen liittyvät asiat olivat vieraampia.

Olen myös omien työharjoittelujen ja työkokemusteni pohjalta huomannut, että se on nykyään ihan ok asia, että kehitysvammaiset seurustelevat keskenään. Kuitenkin tilanteista huokuu sellainen ajatus, että halien ja pusujen vaihdot ovat suotavia, mutta onko kukaan valmis ajattelemaan asiaa yhtään sen pidemmälle?

Viimeisenä tutkimuskysymyksenäni oli pohtia, miten toiminnallisia menetelmiä voisi kehittää kehitysvammaisten henkilöiden seurustelusuhteista ja seksuaalisuudesta. Uskon, että juuri toiminnallisilla menetelmillä, yhdessä keskustelulla, pohtimalla, kyselemällä ja ihmettelemällä päästään asian ytimeen. Hankalista ja hieman kiusallisistakin asioista on helpompi puhua rennolla tunnelmalla. Rentoon tunnelmaan mahtuu hymyä, naurua ja vähän punastumistakin. Toiminnallisia menetelmiä kyseisten teemojen käsittelyyn voitaisiin kehittää yhteistyössä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa. Jokainen meistä on oman elämänsä asiantuntija, joten kehitysvammaisten henkilöiden omat näkökulmat olisivat varmasti ainutlaatuisia ja tärkeitä. He itse tietävät, mistä asioista he eivät välttämättä ole saaneet tarpeeksi tietoa tai minkälaisia asioita pitäisi ehkä selventää.

Kehitysvammaisten asuntoloissa ja erilaisissa asumismuodoissa seksuaalisuutta vastaan voivat tulla monet eri asiat. Hoitajien tai ohjaajien kielteiset asenteet esimerkiksi yksityisyyden ja avunannon puutteena hankaloittavat kehitysvammaisten seksuaalista kanssakäymistä sekä tyydytystä. (Palonen-Munnukka 2009, 15.)

Luodessani oppaan ajatuksenani oli, että alalla työskentelevät voisivat saada innostusta ja jonkinlaisia työkaluja seurustelu- ja seksuaalisuusteemojen käsittelyyn. Opasta voi käyttää sellaisenaan tai muokata sitä omien asiakkaidensa tarpeisiin soveltuviksi ja ideoida aina myös uutta. Teemoista keskustelemalla ja oppaan tehtäviä hyödyntämällä voisi pystyä myös kehittämään toiminnallisia menetelmiä. Tekemällä ja näkemällä voi huomioida, mitkä asiat toimivat ja mitkä eivät.

8 POHDINTA

Opinnäytetyöni tekeminen on sujunut yllättävän mukavasti ja olen pysynyt aikataulussa. Haaveenani oli, että opinnäytetyöni olisi valmis jo syksyn alkupuolella, mutta koska kesä meni nopeasti ja en saanutkaan työstettyä opinnäytetyötäni haluamallani tavalla, oli parasta myöhentää opinnäytetyön valmistumisen ajankohtaa. Opinnäytetyön toimintahetkeä suunnitellessa täytyi varautua myös siihen, jos koronan vuoksi joutuisikin pitämään tapaamisen etänä. Onneksi tilanne oli kuitenkin alkukesällä niin hyvä, että pystyimme kokoontumaan pienellä ryhmällä. Ryhmä, jolla kokoonnuimme, oli mielestäni kokonsa puolesta ideaali ja siksi myös toimi hyvin. Toimintahetken ryhmään osallistui yhdeksän asiakasta. Mielestäni sain myös riittävästi aineistoa opinnäytetyötä varten.

Koen, että opinnäytetyöni toteutus on kokonaisuudessaan ollut todella tärkeä ja iso oppimiskokonaisuus. Olen päässyt suunnittelemaan toimintahetkeä, mikä itsessään on jo ollut hyvin merkittävä asia opinnäytetyöni kannalta, koska kaikki on lähtenyt liikkeelle omista suunnitelmista. Opinnäytetyön ensimmäisten suunnitelmien lisäksi Värkköoplassin toimintahetken suunnitelmaa tehtäessä on täytynyt miettiä tehtäviä, niiden tasoa, sopivuutta, ajankäyttöä ja tietysti aiheita. Käytännön tekeminen toimintahetken pitämisenä on edelleen vahvistanut tulevaisuuden uranäkymiäni siltä osin, että kehitysvammaiset ihmiset asiakasryhmänä ovat minulle mieluisin ja erittäin tärkeä. Suunnittelun ja konkreettisen tekemisen lisäksi olen päässyt vahvistamaan yhteistyötaitojani pitämällä yhteistyötahoon yhteyttä.

Seurustelusta ja seksuaalisuudesta keskusteleminen oli ymmärrettävästi vähän jännittävää. Pienestä jännityksestä huolimatta asiakkaat olivat hyvin ryhmätilanteessa läsnä ja he ottivat kysymykseni hyvin vastaan. Kaikin puolin ryhmätilanne meni hyvin jo alusta alkaen, enkä huomannut, että jännitys olisi vaikuttanut liikaa.

Moni kehitysvammaisen haaveilee parisuhteesta ja onneksi esimerkiksi kouluissa, päivätoiminta- ja työpaikoissa on mahdollista tutustua uusiin ihmisiin ja kohdata ihmisiä, joiden kanssa voi ystävyyden lisäksi syntyä myös parisuhde. On kuitenkin harmi, että kehitysvammaisille ei järjestetä tarpeeksi vapaa-ajan tapahtumia, joissa he voisivat päästä tutustumaan muihin ihmisiin ja ehkä etsimään itselleen kumppania tai ystävää. Vaikka

esimerkiksi yökerhoihin on jokaisella täysi-ikäisellä mahdollisuus mennä, ei kehitysvammaisia ihmisiä siellä oikeastaan näy. Täysi-ikäisille on siis joka viikonloppu paikka, mihin mennä juhlimaan ja viettämään aikaa kavereiden kanssa, onko samanlaista tarjolla täysi-ikäisille kehitysvammaisille? On kuitenkin huomioitava, että vaikka joskus erilaisia tapahtumia järjestetäänkin, jotkut saattaisivat tarvita esimerkiksi uuteen ihmiseen tutustumisessa tukea ja neuvoja. Mielestäni kehitysvammaisten ihmisten tukemiseen ja kannustamiseen tulisi panostaa erityisesti ihmissuhteiden osalta. Haasteet sosiaalisissa taidoissa saattavat hankaloittaa tilannetta edelleen, mutta se ei silti poista sitä, että haluaa vierelleen ystävän tai kumppanin.

Onneksi kehitysvammaisten seurustelusuhteita ja seksuaalisuutta käsitteleviä teoksia on jonkin verran olemassa ja tietoa asioista löytyy suhteellisen hyvin, mutta valitettavaa kuitenkin on, että kaikkialla ei asioita käydä läpi, eikä esimerkiksi työntekijöillä välttämättä ole tarpeeksi työkaluja ja menetelmiä asioista keskusteluun. Koin yhteistyötahon pyynnön hyvin tärkeänä osoituksena siitä, että he haluavat kehittää tätä osa-aluetta toiminnassaan ja käydä näitä asioita läpi asiakkaidensa kanssa.

Toimintahetken pitäminen ja asiakkaiden kohtaaminen oli erittäin positiivinen kokemus. Asiakkaat tiesivät kysymyksiini oivallisia vastauksia, ja jälkeen päin ajateltuna olisi ollut varmasti todella hankala saada kerättyä toimintahetkessä aineistoa, jos asiakkaiden olisi ollut hankala tuottaa vastauksia. Se, että en tuntenut asiakkaita ennestään, oli myös omalla tavalla minulle haaste. En tiennyt tarkkaan, minkälaisista asioista olisi hyvä keskustella, jotta se olisi asiakkaiden edun mukaista. Olin saanut yhteistyötaholta pyynnön pitää ryhmätoimintaa, mutta toteutus oli kokonaan minun vastuullani, joten koitin vain luottaa omaan intuitiooni. Onneksi toimintahetkessä käsitellyt aiheet tuntuivat oikeilta ja sellaisilta, joita oli hyvä asiakkaiden kanssa käydä läpi.

Sosionomin (AMK) -tutkintoon kuuluu kompetenssit sekä ammatillinen ydinosaaminen. Sosionomin kompetensseihin lukeutuu sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen. (SOAMK, [viitattu 22.10.2021].)

Jos mietin sosionomiopintojeni alkua, muistan, että meidän piti ottaa selvää minkälaisia sosionomin kompetenssit ovat. Opintojen alussa se oli lähinnä kompetenssien tunnistamista ja ymmärtämistä, mutta opintojen loppupuolella voin oikeasti pysähtyä miettimään sitä, mitä kaikkea on päässyt näkemään, kokemaan ja oppimaan erityisesti opinnäytetyöprosessini näkökulmasta.

Opinnäytetyön teossa on pitänyt ottaa huomioon eettinen toiminta. Eettinen osaaminen on näkynyt muun muassa siinä, että olen pitänyt opinnäytetyötä koskevat materiaalit ja aineistot omassa tiedossani sekä hankkinut kaikki tarvittavat luvat opinnäytetyön tutkimuksen toteuttamiseen. Asiakastyön osaaminen opinnäytetyötäni tehdessä on ollut isossa roolissa, kun olen pitänyt asiakkaille toimintahetkeä. Vuorovaikutus asiakkaiden kanssa on ollut tärkeää toimintahetkessä, mutta niin myös tilanteessa sopivien menetelmien hyödyntäminen.

Kriittisestä ja osallistavasta yhteiskuntaosaamisesta tunnistan opinnäytetyöni kannalta merkittäväksi sen, että olen työlläni pyrkinyt vaikuttamaan sekä parantamaan kehitysvammaisten ihmisten ihmissuhteisiin liittyviä asioita. Vaikka toimintahetkessä oltiin vasta ruohonjuuritasolla, jostain on kuitenkin aloitettava. Opinnäytetyöni pohjautuu tutkimukselliseen kehittämis- ja innovaatio-osaamiseen hyvin vahvasti, koska olen tutkinut teoriaosuudessa aihetta, mutta myös tuottanut itse tulkintaa. Näkisin tässä kontekstissa myös oppaan tekemisen.

Urasuunnitelmani kehitysvammaisten ihmisten parissa jatkuu edelleen opintojeni päätyttyä. Kehitysvammaisten ihmisten kanssa työskentely on minulle enemmän kuin vain työtä; se on sydämen asia. Toivon, että löytäisin itselleni sopivan työpaikan, jossa pääsisin kohtaamaan asiakkaita ja tekemään heidän kanssaan kaikkea mukavaa. En ole myöskään poissulkenut ajatusta siitä, että toteuttaisin myös itse joskus jotain toimintaa.

Niin kuin suomalainen artisti Hectorin laulussaan laulaa, että kaikki tahtoo rakastaa, kuvaa mielestäni työtäni hyvin. Jokainen meistä haluaa rakastaa ja tulla rakastetuksi.

LIITTEET

Liite 1. Saatekirje Värkkööplassin asiakkaille

Liite 2. Tutkimussuostumuslomake

Liite 1. Saatekirje Värkkööplassin asiakkaille

Hei!

Tässä on saatekirjeeni opinnäytetyöhöni osallistuville asiakkaille.

Olen Linda Hautamäki.

Olen 21-vuotias ja asun Seinäjoella.

Opiskelen Seinäjoen ammattikorkeakoulussa sosionomiksi.

Teen opinnäytetyötäni kehitysvammaisten henkilöiden seurustelusuhteisiin ja seksuaalisuuteen liittyen.

Tulen pitämään Kauhajoen Värkkööplassissa kahtena päivänä kesäkuussa toimintaa pienelle ryhmälle.

Toimintahetkissä juttelemme seurusteluun liittyvistä asioista ja teemme jotain mukavaa samalla,

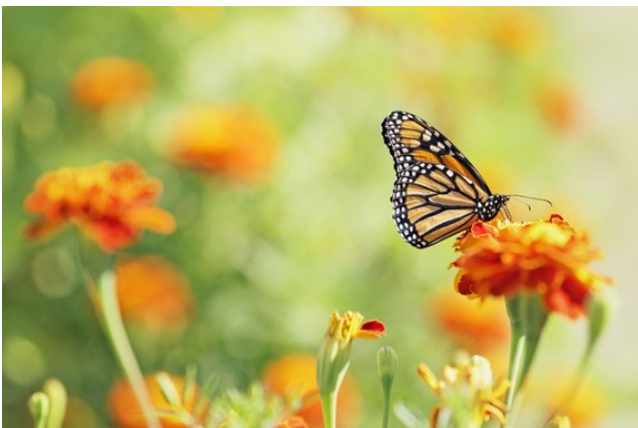
esimerkiksi maalausta ja musiikin kuuntelua.

Toimintahetket on tarkoitus nauhoittaa, jotta pystyn käyttämään niitä aineistona opinnäytetyössäni.

Kuvien tai videon ottaminen olisi myös toivottua.

Jos sinulla on kysyttävää, vastaan mielelläni kysymyksiin

Sähköposti: linda.hautamaki@seamk.fi

Liite 2. Tutkimussuostumuslomake

Tutkimussuostumus

Tutkimussuostumus koskee Kauhajoen Värkkööplassin asiakkaiden haastattelua. Haastatteluiden aiheena on kehitysvammaisten henkilöiden seurustelusuhteet ja seksuaalisuus. Haastattelut toteutetaan Kauhajoen Värkkööplassilla kesäkuussa, isossa salissa kahtena peräkkäisenä päivänä. Taltioituja ryhmämuotoisia haastatteluja käytetään opinnäytetyön aineistona.

Opinnäytetyön ryhmämuotoiset haastattelut toteutetaan keskustellen ja teemaa läpikäyden luovia menetelmiä hyödyntäen.

Opinnäytetyössä tutkitaan ja analysoidaan kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksia ja ajatuksia seurustelusuhteista ja seksuaalisuudesta. Mitä kehitysvammaiset henkilöt ajattelevat seurustelusta? Miksi on tärkeää ottaa huomioon omat ja toisen rajat? Mistä saa ohjausta ja tukea mieltä askarruttaviin asioihin seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyen?

Olen saanut tietoa yllä mainitusta opinnäytetyöstä ja sen toteuttamisesta.

Minulle on luvattu, että haastatteluissa esille tulevia seikkoja käsitellään seuraavasti:

1. Haastatteluissa esille tulevat seikat raportoidaan tutkimusjulkaisuissa tavalla, jossa minua ei voi tunnistaa.
2. Salassapito turvataan niin, että tutkimusaineistoa käsittelevät allekirjoittavat vaitiolositoumuksen.
3. Haastattelut editoidaan siten, että minua ei voida tunnistaa.
4. Tutkimusaineisto säilytetään lukitussa tilassa.
5. Taltioituja haastatteluja ja niistä kirjattuja tekstitiedostoja käytetään yllä mainitun tutkimuksen päätyttyä vain tieteellisessä tutkimuksessa ja koulutuksessa TAI aineistot tuhoetaan opinnäytetyön valmistuttua.

Tämä sopimus toimitetaan kahtena kappaleena, joista toinen jää allekirjoittaneelle ja toinen opinnäytetyön tekijälle.

Annan luvan käyttää tutkimuksen aikana taltioitua haastatteluaineistoa opinnäytetyössä

Päiväys.....

Allekirjoitus.....

Nimen selvennys.....

Minua saa kuvata opinnäytetyötä varten KYLLÄ _____ EI _____

Laita rasti viivan päälle

LÄHTEET

- Bildjushckin, K. 2015. Seksuaalikasvatuksen tueksi. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 10.8.2021]. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%c3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5&isAllowed=y
- Chapman, R., Docherty, D., Ledger, S., Townson, L., 2015. Sexuality and Relationships in the Lives of People with Intellectual Disabilities : Standing in My Shoes. Jessica Kingsley Publishers: London and Philadelphia. [Viitattu 31.8.2021]. Saatavana: Ebsco eBook Collection. Vaatii käyttöoikeuden.
- Cunningham C., Glenn S. 2004. Self-awareness in Young Adults with Down Syndrome: I. Awareness of Down syndrome and disability. [Verkkolehtiartikkeli]. International Journal of Disability, Development and Education, 51, 335-361. [Viitattu 24.8.2021]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/236330879_Self-awareness_in_Young_Adults_with_Down_Syndrome_I_Awareness_of_Down_syndrome_and_disability
- Henttonen, P. 8.2.2015. [Verkkoartikkeli]. Yle uutiset. [Viitattu 27.5.2021]. Saatavana: <https://yle.fi/uutiset/3-7788705>
- Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Huttunen, M. 2018. Älyllinen kehitysvammaisuus. Teoksessa: Lääkärikirja Duodecim. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 20.1.2021]. Saatavana: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00556
- Härkönen, M. 15.6.2018. ICD-11 ei tule vielä Suomeen [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 25.8.2021]. Saatavana: : <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/icd-11-ei-tule-viela-suomeen/>
- Ihmisoikeudet. Ei päiväystä. Mitä seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet ovat?. [Verkkosivu]. [Viitattu 11.8.2021]. Saatavana: <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/seksuaalioikeudet/>

Ihmisoikeudet. Ei päiväystä. Seksuaalioikeudet. [Verkkosivu]. [Viitattu 8.9.2021].
Saatavana: <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/seksuaalioikeudet/>

Ilmonen, K., Korhonen, E., Lipsanen, L., Kaukoranta, R., Kotiranta, S. 2019.
Seksuaalioikeudet. Väestötietosarjan osa 29. Väestöliitto.
https://www.hyvakysymys.fi/uploads/2019/12/12839351-valmiswebseksuaalisuusosoikeus_julkaisu_2019_sisus_web.pdf

Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Tampere: Juvenes Print.

Kaski, M., Manninen, A., Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. 4. uud. p. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit 2009.

Kauppinen, A., Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. [Viitattu 6.9.2021].
Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_2.html

Kehitysvammahuolto ennen. 21.9.2020. [Verkkosivu]. Vernerit. [Viitattu 29.9.2021].
Saatavana: <https://verneri.net/yleis/kehitysvammahuolto-ennen>

Kehitysvammaisuuden diagnosointi. 25.5.2018. [Verkkosivu]. Vernerit. [Viitattu 24.1.2021].
Saatavana: <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-diagnosointi>

Kehitysvammaisuuden määritelmiä. 4.9.2017. [Verkkosivu]. Vernerit. [Viitattu 24.1.2021].
Saatavana: <https://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuuden-maaritelmia>

Kehitysvammaliitto. Ei päiväystä. Kehitysvammaisuus. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.1.2021].
Saatavana: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>

- Ketju. 15.12.2016. Seksuaalisuus on syntymäoikeus. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 11.8.2021]. Saatavana: <https://ketju-lehti.fi/aiheet/itsemaaraaminen/seksuaalisuus-on-syntymaoikeus/>
- Kieksi, S. 4.10.2021. Some Deep Story: Jakso 4: Voisinpa ottaa jonkun kainaloon ja rakastaa! [Video]. Yle Areena. Saatavana: <https://areena.yle.fi/1-50813960?autoplay=true>
- Kohonen, I., Kuula-Luumi, A., Spoof, S-A. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden ennakoarviointi Suomessa: tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. 2. uud. p. Helsinki: tutkimuseettinen neuvottelukunta. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 14.9.2021]. Saatavana: https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Kotus. Ei päiväystä. Ohjeita ohjeiden tekijöille. [Verkkosivu]. [Viitattu 29.10]. Saatavana: https://www.kotus.fi/ohjeet/hyvan_virkakielen_ohjeita/ohjeita_ohjeiden_tekijoille
- Läketieteellinen näkökulma. 16.9.2020. Vernerit. [Verkkosivu]. [Viitattu 24.1.2021]. Saatavana: <https://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma>
- Mitä tarkoittaa seksuaalisuus? 14.8.2020. Helsinki: Väestöliitto. [Verkkosivu]. [Viitattu 8.9.2021]. Saatavana: <https://www.hyvakysymys.fi/kurssi/tietoa-seksuaalisuudesta-suomea-opiskeleville/mita-tarκοittaa-seksuaalisuus/>
- Nykänen, S. 30.11.2014. Haaveissa oma perhe -Kun vanhemmalla on kehitysvamma tai laaja-alaisia oppimishäiriöitä. [Blogikirjoitus]. Metropolia. [Viitattu 22.9.2021]. Saatavana: <https://blogit.metropolia.fi/uudistuva-sosiaalialan-osaaminen/2014/11/30/haaveissa-oma-perhe-kun-vanhemmalla-on-kehitysvamma-tai-laaja-alaisia-oppimishairioita/>
- Oikeus seksuaalisuuteen. 2005. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tukiliitto. [Viitattu 11.8.2021]. Saatavana: <https://www.tukiliitto.fi/tukiliitto-ja-yhdistykset/kehittamistoiminta/paattyneet-hankkeet/enemman-otetta-ja-osallisuutta-seka-enemman-otetta-omaan-elamaan/oikeus-seksuaalisuuteen/>

Oinonen, M., Susineva, A. 2019. Seksuaalikasvattajan käsikirja. Helsinki: Trinket.

Palonen-Munnukka, R. 2011. Rakkautta, läheisyydestä suudelmiin: Opas kehitysvammaisten seksuaalisuuden kohtaamiseen kehitysvammaisten parissa työskenteleville ammattilaisille ja omaisille. Mediapinta.

Paltamaa, J., Perttinen, P. 2015. Toimintakyvyn arviointi. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Juvenes Print. [Viitattu 23.1.2021].

Saatavana: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/156071/Tutkimuksia137.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Papunet. 7.4.2021. Kuvapankki. [Verkkosivu]. [Viitattu 8.9.2021]. Saatavana: <https://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>

Parisuhde – vaiheesta vaiheeseen. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Mieli. [Viitattu 27.5.2021]. Saatavana: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/parisuhde-%E2%80%93-vaiheesta-vaiheeseen>

Parisuhteen kriisit. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Mielenterveystalo. [Viitattu 27.5.2021]. Saatavana: https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-opaat/itsehoito/parisuhteen_omahoito/Pages/parisuhteen_kriisit.aspx

Pihlava, M. 15.6.2018. ICD-11 ei tule vielä Suomeen. [Verkkoartikkeli]. [Viitattu 25.8.2021]. Saatavana: <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/ajankohtaista/icd-11-ei-tule-viela-suomeen/>

Pynnönen, M. 19.6.2018. Mitä Foucault sanoisi? Tekoälyä, biopolitiikkaa ja hyviä paimenia tulevaisuuden Suomessa. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 30.8.2021]. Saatavana: <http://tutkainlehti.fi/mita-foucault-sanoisi-tekoalya-biopolitiikkaa-ja-hyvia-paimenia-tulevaisuuden-suomessa/>

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön: opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turku: Turun Ammattikorkeakoulu. [Viitattu 13.9.2021]. Saatavana: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Seksuaalinen hyvinvointi. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Väestöliitto. [Viitattu 9.8.2021]. Saatavana: <https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalinen-hyvinvointi/>

Seksuaalisuuden turvataitoa. 2004. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tukiliitto. [Viitattu 11.8.2021]. Saatavana: <https://www.tukiliitto.fi/tukiliitto-ja-yhdistykset/kehittamistoiminta/paattyneet-hankkeet/enemman-otetta-ja-osallisuutta-seka-enemman-otetta-omaan-elamaan/seksuaalisuuden-turvataitoa/>

Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Mieli. [Viitattu 9.8.2021]. Saatavana: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/seksuaalisuus-osa-ihmisyytt%C3%A4>

Seksuaalisuus. 18.10.2018. [Verkkosivu]. Terveyskylä. [Viitattu 9.8.2021]. Saatavana: <https://www.terveyskyla.fi/naistalo/seksuaaliterveys/seksuaalisuus-el%C3%A4m%C3%A4nkaaressa/seksuaalisuus>

Selkokeskus. 27.7.2021. Selkokielen määritelmä. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.10.2021]. Saatavana: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-maaritelma/>

Seteke. Ei päiväystä. Seteke -projekti. [Verkkosivu]. [Viitattu 2.11.2021]. Saatavana: <http://www.seteke.fi/seksuaaliterveytta-kehitysvammaisille-projekti.html>

SOAMK. Ei päiväystä. Sosiaalialan tutkinnot ja kompetenssit. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.10.2021]. Saatavana: <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/sosiaalialan-tutkinnot-ja-kompetenssit/>

Teittinen, A. 2017. Tabu? Katsaus kehitysvammaisten seksuaalisuuden tutkimukseen. Teoksessa: Kiuru, H., Stömberg-Jakka, M., (toim.) Seksuaalisuuden tabut suljetuissa yhteisöissä. Unipress. 267-278.

Terveyskylä. 31.10.2017. Kehitysvammaisuus. [Verkkosivu]. [Viitattu 24.1.2021]. Saatavana: <https://www.terveyskyla.fi/lastentalo/tietoa-lasten-sairauksista/kehitykselliset-poikkeavuudet-ja-oppimisvaikeudet/kehitysvammaisuus>

Tieteen termipankki. 16.3.2015. Sosiaalidarwinismi. [Verkkosivu]. [Viitattu 6.9.2021].
Saatavana: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:sosiaalidarwinismi>

Tietoa kehitysvammasta. 22.7.2017. [Verkkosivu]. Tampere: Tukiliitto. [Viitattu 24.1.2021].
Saatavana: <https://www.tukiliitto.fi/tietoa-kehitysvammasta/>

Tietoa parisuhteesta. Ei päivystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Väestöliitto. [Viitattu 27.5.2021].
Saatavana: <https://www.vaestoliitto.fi/parisuhteet/tietoa-parisuhteesta/>

Tietoa seksuaalisuudesta. Ei päivystä. [Verkkosivu]. Mielenterveystalo. [Viitattu 10.8.2021]. Saatavana: https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/seksuaalisuuden_omahoito/Pages/tietoa_seksuaalisuudesta.aspx

Tietosuojaohje opiskelijoille. Ei päivystä. [Verkkosivu]. UEF//KAMU. [Viitattu 14.9.2021].
Saatavana: <https://kamu.uef.fi/tietopankki/tietosuoja-ja-henkilotietojen-kasittely/tietosuojaohje-opiskelijoille/>

Urhonen, A. 13.10.2020. Äiti, joka ei juokse. VAMLAS. [Blogi]. [Viitattu 30.8.2021].
Saatavana: <https://vamlas.fi/aiti-joka-ei-juokse/>

Vammainen henkilö vanhempana. 27.8.2019. [Verkkosivu]. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 12.8.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammainen-henkilo-vanhempana>

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus: Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Tampere: Tammer-paino.

Vernerin. Ei päivystä. Kehitysvammaisen kanssa seurustelu. [Verkkosivu]. [Viitattu 12.8.2021]. Saatavana: <https://verneri.net/selko/verkko-kerttu/kehitysvammaisen-kanssa-seurustelu/>

Värkköoplassi. Ei päivystä. [Verkkosivu]. Kauhajoki: LLKY. [Viitattu 27.8.2021].
Saatavana: https://www.llky.fi/site?node_id=1446

Yhteisömedia. 13.12.2012. ICF ja vammaisuuden kriteerit. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
[Verkkosivu]. [Viitattu 23.1.2021]. Saatavana: <https://yhteisomedia.fi/icf-ja-vammaisuuden-kriteerit/>

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista.
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2

Åberg, L. 8.9.2021. Älyllinen kehitysvammaisuus. Teoksessa: Lääkärikirja Duodecim.
[Verkojulkaisu]. [Viitattu 22.11.2021].
Saatavana: https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00556

Minun rajat, sinun rajat -tehtävän kuvat. Papunetin kuvapankki kuvat:

Asumisyksikön asukkaat-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sclera

Halata-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Ihminen, jota et vielä tunne-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao
ARASAAC, muokkaus Papunet

Isä-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC

Jutella-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Käydä kahvilla-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Paxtoncrafts Charitable Trust,
muokattu versio alkuperäisestä

Toimintakeskuksen ohjaaja-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Kuvako

Työkaveri-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Tyttö/poikaystävä-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen, muokattu
versio alkuperäisestä

Veli/sisko-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Elina Vanninen

Äiti-kuva: Papunetin kuvapankki, papunet.net, Annakaisa Ojanen

Saatavana: <https://papunet.net/materiaalia/kuvapankki>